

Tilaohjaamisen monet muodot

Taideteokset tilaohjaamiseen apuvälineenä

LAB-ammattikorkeakoulu

Kuvataiteilija (YAMK)

2022

Tuukka Teponoja

Tiivistelmä

Tekijä(t) Teponoja, Tuukka	Julkaisun laji Opinnäytetyö, YAMK Sivumäärä 46	Valmistumisaika 2022
Työn nimi Tilaohjaamisen monet muodot Taideteokset tilaohjaamiseen apuvälineenä		
Tutkinto ja koulutusala Kuvataide (YAMK)		
Toimeksiantajan nimi, titteli ja organisaatio (jos opinnäytetyöllä on toimeksiantaja)		
Tiivistelmä <p>Etsittiin ratkaisuja taidenäyttelyissä ilmeneviin navigaatio-ongelmiin erityisesti lukusuunnan toteutumista ajatellen ja esiteltiin tilallinen lukusuuntasommittelu käsitteellisenä työkaluna.</p> <p>Aihetta lähestyttiin empiirisesti tutkimalla tilaohjaamisen muotoutumista ja kerronnallisia mahdollisuuksia. Ohjaamisen psykologista ja sosiaalista puolta tarkasteltiin tilakeronnan, tilakäyttäytymisen ja emotiovaikuttamisen kautta.</p> <p>Taiteellinen osio esitteli kolme tilaohjaamiseen pyrkivää installaatioteosta jotka yhdistelivät valmisesineitä ja veistosmaisesti toteutettuja objekteja. Teoksissa huomioitiin myös vaihteleviin näyttelyolosuhteisiin mukautuvuus.</p> <p>Selvitettiin taideteosten käyttämistä tilaohjaavina elementteinä ja todetaan käyttötarcoitukseen soveltuvuus vain huomiopisteinä.</p> <p>Tilallisen lukusuuntasommittelun kannalta tärkeimmäksi tekijäksi todetaan kierto-suunta.</p>		
Asiasanat tilaohjaaminen, tilallinen lukusuuntasommittelu, installaatiotaide		

Abstract

Author(s) Teponoja, Tuukka	Type of Publication Thesis, UAS	Published 2022
	Number of Pages 46	
Title of Publication The many forms of spacial guiding Works of art as aids for spatial navigation		
Degree and field of study Master of Arts		
Name, title and organisation of the client (if the thesis work is commissioned by another party)		
Abstract <p>Solutions were sought to the navigation problems in art exhibitions, especially with regard to the realization of the reading direction. Spatial reading direction composition was presented as a conceptual tool to overcome this.</p> <p>The topic was approached empirically by examining the possibilities of spatial narrative and how different motives guide it. The psychological and social aspects guidance were also examined through spatial narration, spatial behavior, and emotional impact.</p> <p>The artistic section presented three installation works aimed at spatial guiding. Adaptability to changing exhibition conditions was also taken into account in the works.</p> <p>The use of works of art as guiding elements was investigated and their suitability for use is stated to be only as points of attention.</p> <p>The most important factor for the spatial direction composition is found to be the direction of rotation.</p>		
Keywords wayshowing, composition in space, installation art		

Sisällys

Johdanto.....	1
1 Lukusuuntasommittelu ja muita keskeisiä käsitteitä	2
1.1 Lukusuunnan määrittely & rajaukset	2
1.2 Muita keskeisiä käsitteitä.....	3
2 Reitinmuodostus, orientaatio ja mielikuvakartat	4
3 Tilakerronnan muodot.....	6
4 Tilaohjaaminen	8
4.1 Kiertosuunta	8
4.2 Katsekorkeus- ja etäisyys.....	9
4.3 Jako pinta- ja tilasommitteluun	10
4.4 Katsepolku, ohjaavat linjat ja huomiopisteet tilassa	11
4.5 Valolla ohjaamisesta ja näkymien raamittamisesta	12
4.6 Reitinvalinta ja tilaohjaaminen näyttelyissä	13
5 Tilaa ja taiteilijoita	14
6 Taiteellisen prosessin haasteista ja teosidean muovautumisesta	15
7 Näyttelytilaan tutustuminen	16
8 Tilan esittely.....	17
8.1 Yleistä.....	17
8.2 Pohjapiirroksesta ja oletetusta kiertosuunnasta	18
9 Lukusuuntasommittelu valmiissa ripustuksessa	19
9.1 Alkunäkymän rajautuminen sisäänkäynnillä.....	19
9.2 Lukusuuntasommittelu tilassa	20
10 Installaation määrittely ja teosten tilasuhde.....	23
10.1 Installaation määrittely.....	23
10.2 Tilaan sovittaminen ja teosten tilasuhde	23
11 Teosesittelyt	24
11.1 'Tykkäyksiä kalastamassa'	24
11.2 ' – Pepsu kasteli mut! :O – Aada ite aloitit! >:('	26
11.3 'Välimeren meduusat'	30
12 Teosten yhtenäislinjasta	32
13 Ripustuksen ja kiertoreitin suunnittelusta	33
14 Havaintoja näyttelykävijöiden kiertosuunnasta	35
15 Johtopäätökset ja pohdinta.....	37

Johdanto

Ote näyttelypäiväkirjasta:

Generation 2020 – 12.2.-10.5.2020 Amos Rex, Helsinki

-- 'En ollut aiemmin käynyt Amos Rexissä. Tila vaikutti hulppealta, mutta kuitenkin hyvässä mielessä yllättävänkin taka-alalle työntyvältä. Teoksille jäi tilaa esiintyä omilla ehdoillaan. Ensimmäiseksi huomioni kiinnittyi näyttelyitä piinaavaan perusriseen, eli väärään kulkusuuntaan. Länsimaisen lukusuunnan mukaisesti kiertosuunnan tulisi olla myötäpäivään, mutta jostain syystä niin Amoksella kuin Taidehallillakin kulkeminen tapahtuu vastapäivään. Tämä ei itsessään olisi vielä ongelma jos ripustus ja varsinkin teoslaput olisi muuten aseteltu huolellisesti ja ajatuksella. Amos Rexissä näin ei ikävä kyllä ollut. Yksittäiset teokset oli ripustettu tyylikkäästi, mutta irtoseinämainen rakenne teki näyttelystä todella sekavan kiertää. Jouduin palaamaan kahdesti taaksepäin jo koko lenkin tehtyäni kun tajusin etten sittenkään ollut nähnyt kaikkia teoksia. Teosnumeroinnin puute ei varsinaisesti auttanut kiertämistä.

Lukusuunta-ongelma ilmeni erityisesti teoslapuissa. Teoskokonaisuus saattoi levittyä viisi metriä pitkälle seinäpätkälle ja teoslaput oli aseteltu vain kokonaisuuden oikeaan reunaan. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että jos halusi tarkastella teosta lukien jokaisen osan teoslapun, joutui ensin kävelemään teoksen ohi ja sitten ravaamaan edestakaisin tarkistaen teostietoja. Parempi ratkaisu olisi ollut laittaa teostiedot yksittäisten osien alle tai molemminpuolin kokonaisuutta.' (Teponoja, 2020).

Oheinen näyttelypäiväkirjaote summaa hyvin minkälaisiin navigointiongelmiin taidenäyttelyissä voi törmätä ja kuinka turhauttavilta ne tuntuvat. Tällä opinnäytetyöllä luotaan syitä siihen mistä taidenäyttelyissä eksyminen ja muut tilaongelmat juontuvat. Tarkastelen tilaohjaamista ja siihen vaikuttavia muuttujia monialaisesti, sovittaen havaintoja kuvataiteen kontekstiin. Katsauksen tarkoituksena on löytää keinoja tilallisen lukusuuntasommittelun tukemiseksi ja näyttelyissä navigoimisen helpottamiseksi.

Taiteellinen osio esittelee kolme installaatioteosta joiden pyrkimyksenä on selvittää voiko tilaohjauksen ongelmia ratkaista valjastamalla tilaan sijoitettavia taideteoksia tilaohjaaviksi elementeiksi tukemaan tilan lukusuuntaa. Esittelyissä käydään läpi myös miten teoksissa huomioitu skaalautuvuus ja muu näyttelykohtainen muunneltavuus. Teokset ovat itsesisel-
töisiä tuokiokuvia joita yhdistää väri- ja materiaalidetaljien kautta muotoutuva yhtenäislinja. Teokset koostuvat kierrätetystä valmisesineistöstä ja veistoselementeistä.

1 Lukusuuntasommittelu ja muita keskeisiä käsitteitä

1.1 Lukusuunnan määrittely & rajaukset

Käyttämässämme kirjoitusjärjestelmässä luemme vasemmalta oikealla ja ylhäältä alas. Arkipuheessa sitä nimitetään, yleistäen, länsimaiseksi lukusuunnaksi. Tämä teksti tarkastelee ensisijaisesti kaikkea lukusuuntasommittelua nimenomaan näistä lähtökohdista. On myös paljon kieliä joita kirjoitetaan esimerkiksi oikealta-vasemmalle tai ylhäältä-alas-oikealta-vasemmalle (Koyfman 2021). Itselle totutusta poikkeavan kuvallisen lukusuunnan oppiminen on verrattain helppoa. 2000-luvun alkuvuosina ensimmäisen mangabuumin aikaan aasialaiset, oikealta vasemmalle luettavat sarjakuvat julkaistiin Euroopassa ja Amerikassa tälläiseen muotoon peilikuviksi käännettyinä, kunnes ymmärrettiin että yksinkertainen lukusuuntaohjeistus riittää.

Lukusuuntasommittelu onkin käsitteenä lainatavaraa juuri sarjakuvien puolelta. Sarjakuvan kontekstissa lukusuuntasommittelun perustavoitteena on tukea lukemista, varmistamalla kaikkien sommitelmallisten elementtien asettuminen lukemisen kannalta helpoimmin seurattavaan järjestykseen. Kerrontaa tuetaan estämällä lukemisen keskeyttävää harhautumista jonka lisäksi lukusuuntasommittelulla voidaan korostaa liikkeen tuntua sommittelemalla kuvat ruudusta tai riviltä toiseen siirtymiä korostavalla tavalla.

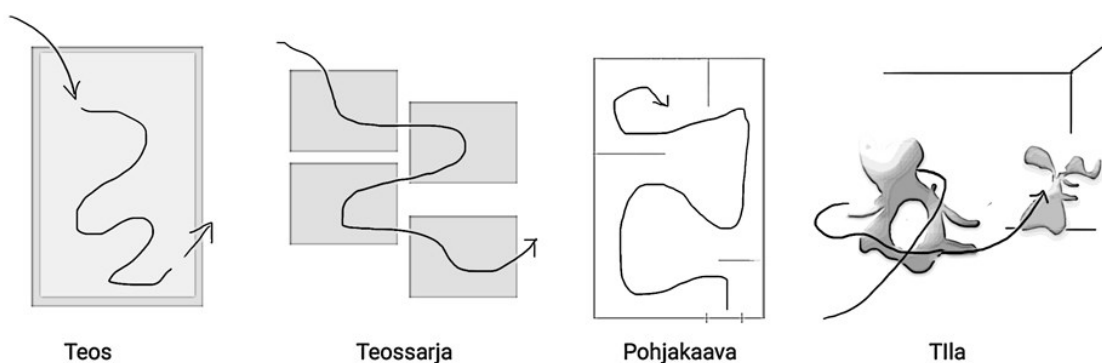
Yksittäisessä kuvassa katseen kulkua tuetaan rytmittämällä kuvaelementit kuvitellun katsepulun ympärille. Sommittelutapa auttaa informaation jäsentelyssä vaikkei katse kuljekaane lineaarisesti vaan poukkoilee pistemäisesti. Sarjakuvien lukusuuntasommittelussa katsepolku suunnitellaan lukujärjestelmän asettamien rajoitteiden mukaisesti. Harkitsematon puhakuplien sijoittelu tai sivusommittelu voi ohjata lukemaan tekstiä ja kuvia väärässä järjestyksessä, vaikka yksittäinen ruutu olisi kuinka taidokkaasti sommiteltu, eikä klassisesti 'oikeaoppinen' sommittelu välttämättä ole lukusuuntasommittelun kannalta aina paras. Taitavalla sommittelulla totutusta lukusuunnasta voi myös poiketa ilman että lukija harhautuu.

Per Mollerup on ehdottanut termiä reitinosoittaminen kattamaan kaikkia niitä keinoja, joita hyödyntäen eri alojen suunnittelijat voivat tukea reitin valitsemista. Hän jakaa pääasialliset reitinvalintastrategiat yhdeksään osaan, ne ovat väylän seuraaminen, reitin seuraaminen, valistunut etsintä, päättely, läpikäyminen, suuntaaminen, kartan avulla-, ilmansuuntien mukaan- ja toisten ihmisten avulla suunnistaminen. (Koponen ym. 2016, 247–250.) Ehdotan tilallista lukusuuntasommittelua reitinosoittamisen täsmäkohdistetuksi ohjaamistavoitteeksi ja tavaksi.

Tilallinen lukusuuntasommittelu on tilan ja sen sisältämien elementtien ja ympäristövihjeiden sommittelua ja hyödyntämistä ennaltämääritelyä kiertosuuntaa ja tilahavaitsemisen

järjestyttä tukevalla tavalla. Terminologisesti lukeminen korostaa aktiivista toimintaa ja merkkien tulkitsemista ennaltämääriteltyä järjestystä noudattaen, oli kyse sitten tekstin, kuvan tai tilan lukemisesta. Nämä merkit voivat olla yksittäisiä kirjaimia tai symboleja, taideteoksia tai esimerkiksi tunnelmia ja sosiaalisia koodeja.

Tilassa lukusuuntasommittelun muodostumista voi tarkastella sekä yksittäisissä teoksissa että kokonaisuutena eli sekä pintasommittelun että tilasommittelun kautta. Molemmissa lukusuunnan huomioiminen selkeyttää ja tukee dramaturgiaa. (Kuva 1)

Kuva 1. Lukusuuntasommittelun tasoja.

1.2 Muita keskeisiä käsitteitä

Tilaan ja tilaohjaamiseen liittyy valtavasti erilaista terminologiaa. Etupäässä avaan käsitteet niitä sivuavissa kohdissa, mutta osa on syytä määritellä jo näin aluksi:

- **Kiertosuunta:** Sekaannusten välttämiseksi käytän tässä kirjoituksessa termiä kiertosuunta myös niissä kohdin joissa voisi puhua kulkusuunnasta väistääkseni kulkusuunta ja lukusuunta-termien samankaltaisuudesta johtuvat sekaannukset. Kiertosuunta kuvaa sitä miten henkilöt liikkuvat tilassa.
- **Myötä- ja vastapäivä:** kertovat tilassa käytettävän kiertosuunnan. Selkeyden ja yleiskielisyyden nimissä käytän kiertosuuntaa käsittelevässä osiossa niitä enkä eksaktimpaa ja anglistisempaa ilmausta kellonmyötäinen/-vastainen, vaikka myötä- ja vastapäivä ovatkin pallonpuoliskosidonnaisia ja siten nyanssiltaan hieman epätar Kempia määreitä.
- **Reitinvalinta:** päätökset, joiden kautta ihminen (tai eläin) valitsee kulkemansa polun aisti-informaation pohjalta. Reitinvalintaan vaikuttamalla voimme muuttaa valittua kiertosuuntaa, vaikka tila asettaisi kiertosuunnalle rajoitteita. Vastapäiväinen kiertosuunta on ristiriidassa meidän käyttämämme lukusuunnan kanssa.

2 Reitinmuodostus, orientaatio ja mielikuvakartat

Juuso Koponen, Jonatan Hildén ja Tapio Vapaasalo käyttävät Tieto Näkyväksi-kirjassaan informaatiomuotoilun peruskäsitteeksi muodostuneesta wayfinding-termistä käännöstä reitinvalinta (Koponen ym. 2016, 247). Wayfinding-termin lanseerasi Kevin Lynch urbaanin ympäristön herättämiä mielikuvakarttoja käsittelevässä kirjassaan *The Image of the city* (Lynch 1960). *Reitinvalinta on tilallista ongelmanratkaisua* ja kattaa alleen kaikki käytössä olevat keinot navigoida kulloisessakin ympäristössä. Se voi olla ennalta suunniteltua kuten perille löytäminen tai hyvän kenkäkaupan etsintä tai spontaania kuten äkillinen vessahätä. (Koponen ym. 2016, 247–250.) Alkujaan fyysiseen tilaan keskittynyttä käsitettä on laajennettu tarkoittamaan myös digitaalisissa käyttöliittymissä ja niiden avulla navigointia. Reitinvalintaan vaikuttavat lukuisat asiat, kuten maamerkit, maamuodostumat, opastinkyllit, erilliset kartat ja muut ulkoiset opasteet sekä sosiaaliset navigointikeinot kuten suunnan kysyminen muilta ihmisiltä ja ihmismassojen seuraaminen. Reitinvalinta ei rajoitu näkökykyyn vaan on luonteeltaan moniaistista, eikä ainoastaan ihmisen ominaisuus. (Koponen ym. 2016, 247).

Reitinvalinnan keinovalikoima auttaa ihmisiä muodostamaan tiloista mielikuvakarttoja. Mielikuvakarttojen tärkein tehtävä on auttaa orientoitumista, eli kykyä suunnistautua tilassa (Jokiniemi 2007, 33–35). Vaikka katukuvassa näkyvät viitastot ovat reitinosoitamisen tavoista ilmeisimpiä, tärkein rooli reitinmuodostumiselle on itse ympäristössä ja siinä millaisia aistitarjoumia ja vihjeitä se meille tarjoaa. Opasteilla ja muilla reitinosoitujärjestelmillä voidaan tukea orientaatiota, muttei korjata ympäristön puutteita. Selkeyden nimissä opasteiden määrä tulisi pitää vähäisenä. (Koponen ym. 2016, 251.)

Kevin Lynch eritteli viisi elementtiä (Kuva 2) joiden avulla käyttäjät hahmottavat ympäristöään ja johdonmukaisesti ja ennustettavasti muodostavat mielikuvakarttoja. Nämä fyysisten muotojen kategoriat ovat polku, solmukohta, maamerkki, reuna ja piiri eli path, node, landmark, edge ja district. (Lynch, 1960, 46–49.)

Kuva 2. Mielikuvakarttoihin vaikuttava fyysinen jaottelu Kevin Lynchin mukaan. (mukailtu Lynch 1960, 46–49)

- Polut (path) ovat kaikenlaisia ympäristössä olevia väyliä joita pitkin tarkkailija tavallisesti, satunnaisesti tai mahdollisesti liikkuu, kuten teitä, katuja, kanavia ja joukko liikenteen väyliä kuten rautateitä. Muut ympäristöelementit järjestyvät ja liittyvät toisiinsa näitä polkuja pitkin.
- Solmukohtat (node) ovat (kaupunkien) strategisia keskittymiä joihin voi mennä ja joihin ja joista matkustetaan. Ne ovat risteyskohtia, kuljetusten katkospaikkoja, polkujen risteyskohtia tai yhtymäkohtia, siirtymähetkiä rakenteesta toiseen.
- maamerkit (landmark) ovat yleensä selkeästi määriteltäviä fyysisiä objekteja kuten rakennuksia, kylttejä, kauppoja tai vuoria.
- Reunat (edge) ovat alueiden ja tilojen fyysisiä tai miellettyjä rajoja joita havaitsija ei käytä tai koe poluiksi, kuten rantoja, ratasyvennyksiä, aitoja tai asutusten reunamia.
- Piirit (district) ovat kaupunkien suuria tai keskisuuria osioita jotka mielletään kaksikulotteisina rajauksina, alueina joiden sisään voi astua. Tällaisilla alueilla on jokin yhteinen tekijä ja ne ovat tunnistettavissa sekä sisältä että ulkoa käsin. (Lynch, 1960, 46–49).

Mielikuvakartat auttavat meitä orientoitumaan eli suunnistautumaan kulloisessakin ympäristössä ja ohjaavat käyttäytymistä ja havaintoja myös uusissa tilanteissa. Tilaorientaatio on kykyä hahmottaa sijaintinsa tilassa ja suunnistaa aistiärsykkeiden pohjalta. (Jokiniemi 2007, 33.) Tila jäsentyy parhaiten kun aistitarjouma on monipuolinen (Jokiniemi, 2007, 32). Vaikka ihminen menettäisi näkö-, kuulo- ja hajuaistinsa, säilyy yhteys maahan tunto- ja tasapainoaistin kautta, sillä maan vetovoima vaikuttaa meihin aina. Tuntoaistia voikin pitää tärkeimpänä tilakokemisen keinona. (Jokiniemi, 2007, 41.)

Aistit voivat samanaikaisesti toimiessaan sekä voimistaa että harhauttaa toisiaan (Jokiniemi 2007, 15). Näköaisti on yksinäänkin altis harhautumiselle, mikä tulee huomioida myös tilasuunnittelussa jossa sitä edelleen priorisoidaan. Toisinaan aistihavaintoja ja orientaatiota myös hämätään tarkoituksella. Esimerkiksi Berliinin juutalaismuseon Libeskind-lisärakennuksessa muotoilulla pyritään harhauttamaan tilaorientaatiota kokonaisvaltaisesti. Rakennuksen julkisivusta ei voi päätellä mistä yksi kerros alkaa ja toinen loppuu ja rakennuksen salamamainen muoto on omiaan eksyttämään sekoittamaan orientaatiota myös sisätiloissa (JMBerlin). Toisissa kohteissa sokkeloisuudella tai hallitulla orientaation harhauttamisella taas kannustetaan positiiviseen eksymiseen ja seikkailuun.

3 Tilakerronnan muodot

Yksinkertaistaen tilaohjaamisen voi ajatella toimivan kahdella tasolla. Pintapuolisesti ohjaaminen tapahtuu fyysisin keinoin kuten tilan muotoon ja sen aistitarjoumiin vaikuttamalla, eli esimerkiksi materiaali-, väri- ja muotokielivalinnoilla ja muilla sommiteltavissa olevilla elementeillä ja niiden ominaisuuksilla. Tilallinen lukusuuntasommittelu toimii ensisijaisesti näillä havaintoon perustuvilla keinoilla. Tilaohjaamisen toinen puoli on abstraktimpi ja liittyy tunteisiin ja tietoon, eli toimintaa sisäisesti ohjaaviin tekijöihin.

Interaktiivisina multimediatuotteina kolmiulotteiset videopelit tarjoavat hyödyllisen tarkasteluväylän tilaohjaamisen ja tilakerronnan mahdollisuuksiin. Tunteisiin vaikuttaminen arkkitehtuurin muodoilla ja mittasuhteilla, sekä käyttäjän tilallinen ohjeistaminen ja ohjaaminen ovat niiden ydinosaamista. Teoreettisen videopelidiskurssin kehittämistä tilakerrontajaoitteista kolmijakoinen explicit, implicit, emergent-malli havainnollistaa hyvin tilallisen kerronnan mahdollisuuksia ja vaikuttaa pätevimmältä. Mallissa kerronta jakautuu suoraan, vihjattuun ja kehkeytyvän narratiivin luokkiin. (Taylor 2013.)

Explicit, eksplisiittinen eli suora kerronta on näistä tavanomaisin. Tarina välitetään pelaajalle proosallisen toteavassa muodossa välivideoiden, dialogin sekä teksti- ja äänitiedoston kautta (Taylor 2013). Suorasta kerronnasta käytetään toisinaan myös hieman harhaanjohtavasti nimitystä embedded narrative (McFadzean 2019) jolle kirjallisuudessa on jo olemassaoleva merkitys kehyskertomuksen sisäisenä tarinana. Taidenäyttelyissä suoraa kerrontaa ovat näyttelyn oheistekstit kuten lehdistötiedotteet ja artists statementit sekä vaihtelevasti myös teosten nimet.

Toinen kerrontamuoto on implicit, implisiittinen, eli vihjattu tai viitteellinen kerronta. Vihjattu kerronta kumpuaa ympäristöstä ja sen yksityiskohdista. Siihen voi vaikuttaa koko mise en scène. Tästä käytetään myös nimitystä environmental storytelling, tarinankerronta ympäristön kautta (Taylor 2013.). Taylor havainnollistaa tätä näkymällä Bioshock-videopelissä sijaitsevasta salista. Näyttämölleasettelussa ilmapallot katossa ja ympäri tilaa levitellyt naamiot kertovat pidetyistä juhlista ja niiden luonteesta. Kyltti New Year 1959 kertoo meille suorana kerrontana juhlien tapahtuma-ajan ja syyn. Salin arkkitehtuuri ja muu dekora henkivät 1940-luvusta, vaikka olemme vähintäänkin 1960-luvulla. Tämä kertoo paitsi aikajännteestä myös vihjaa paikan jämähtäneisyydestä. Lattialla olevat vesilätäköt ovat astetta selkeämpi vinkki ongelmista. Tällainen kerronta on aina tulkinnanvaraista ja pitkälti kiinni pelaajan tarkkaavaisuudesta ja henkilökohtaisesta viitekehyksestä (Taylor 2013). Osa lähteistä käyttää nimitystä evocative narrative, eli mielikuvia herättävä narratiivi. Seuraavat pelikerrat voivat johtaa uusiin tulkintoihin ja uusien narratiivien löytämiseen ja kehittämiseen. (McFadzean 2019).

Kolmas kerrontamuoto tässä jaottelumallissa on emergent, eli nouseva tai kehkeytyvä narratiivi. Kehkeytyviä narratiiveja ei ole etukäteen käsikirjoitettu tapahtuviksi, vaan ne syntyvät pelijärjestelmien yllättävistä yhteisvaikutuksista jotka pelaaja myötämielisesti tulkitsee merkityksellisiksi. Nick Popovich havainnollistaa tätä Slime Rancher-pelillä, jossa pelaajan tehtävänä on pyydystää erivärisiä limoja aitauksiin. Limoille koodattujen liikkumismallien ja ominaisuuksien takia pelaaja voi törmätä skenaarioon, jossa limat näyttävät tekevän yhteistyötä paetakseen aitauksesta, vaikka pelin kehittäjät eivät ole tällaista käyttäytymistä suunnitelleet. (Popovich 2017). Kehkeytyvää kerrontaa on kritisoitu siitä ettei sillä ennalta-arvaamattomasta luonteestaan johtuen ole merkitystä tarkasteltavien pelien pääjuoneen tai teemoihin (Cross 2009). Kehitysvaiheen testauksissa ilmenneet yllättävät käyttäytymismallit voi toki halutessaan omia osaksi pelin maailmaa ja narratiivia, kuten Popovichin esimerkki osoittaa.

Kuvataiteen kontekstissa rajanveto viitteellisen ja kehkeytyvän kerronnan välille on hankalampaa ja paljon riippuu taiteilijan intentiosta. Käsitetaiteilija Anu Tuomisen teokset ja tapa tehdä esinekoosteveistoksiaan on hyvä esimerkki kerrontamuotojen ilmenemisestä kuvataidenäyttelyissä. Yksinkertaisimmillaan teosten juju aukeaa teosnimen ja teoksen vuorovaikutuksena, eli suorana kerrontana. Koska taiteilija ei säilytä läheskään kaikkia teoksia kokonaisina vaan koostaa ne valtavasta esinekokoelmastaan jokaiseen näyttelyyn uusiksi, saattavat teokset koostua täysin eri esineistä eri näyttelyissä (Tuominen 2020). Tiettyjä yksittäisiä objekteja tärkeämmiksi muodostuvat niiden edustamat platoniset ideaalit, ajatukset tietynlaisuudesta. Ajan patinoimiin teoksiin ja niiden alkuperäisiin käyttötapoihin sidostuu paljon potentiaalia viitteelliseen kerrontaan. Se ei ole Tuomisen teoksissa kovin korostunutta, mutta jo materiaalien luetteleminen ja esimerkiksi kivien alkuperän esillä pitäminen viittaa niiden merkityksellisyyteen. Erityisesti Tuomisen ja muiden valmisesineitä käyttävien taiteilijoiden teoksissa on syytä huomioida myös kehkeytyvät narratiivit, joita objektit mahdollistavat. Tuomisen retrospektiivinäyttelyssä Huomenna tänään on eilen (Taidehalli, 2020) huomio kiinnittyi siihen kuinka monet näyttelyvieraat tunnistivat teoksista etenkin lapsuudestaan tuttua esineistöä ja jäivät kertomaan niiden herättämiä muistikuvia tovereilleen. Esineitä myös kuvattiin ilmauksilla kuten 'minulla oli aivan samanlainen', vaikka esineet eivät välttämättä pysy samana edes taiteilijan eri näyttelyiden välillä. Ilmiön määrittely vihjattuun tai kehkeytyvään kerrontaan riippuu tarkoituksellisuudesta.

4 Tilaohjaaminen

4.1 Kiertosuunta

Ihmisten liikkumisen ja muun tilatoiminnan ennakoimisella voi vaikuttaa moneen asiaan, kuten viihtyisyyteen, käytettävyyteen ja informaation välittymiseen. Se vaikuttaa niin kauppojen myyntimääriin kuin koettuun ja konkreettiseen turvallisuuteenkin. (esim. Mäkeläinen ym. 2019, 12, 26, 42; Sorensen 2016, 199-203.) Ennustettavaan johdonmukaiseen liikkumiseen sisältyy myös dramaturgisia mahdollisuuksia.

Kiertosuunta luo pohjan sille, miten suunnistamme ja toimimme tilassa ja se on myös lukusuuntasommittelun tyypillisin kompastuskivi. Rakenteellisesti kiertosuunta ja lähtökohdat tilassa liikkumiselle määrittyvät pitkälti tilan pohjakaavan kautta. Erilaisia pohjakaavamalleja ja niiden vaikutusta ihmisten liikkumiseen ja käyttäytymiseen on pohdittu paljon etenkin myymäläympäristöissä. Suosituimpiin pohjakaavoihin kuuluvat racetrack eli loop-, enhanced perimeter ja serpentine eli forced-path-mallit (Michalowicz 2017; Sorensen 2016. 221–226). Kaikki pyrkivät vaihtelevin sommitelmin luomaan lineaarisen asiakaspolun, jota pitkin ihmiset kulkevat tilojen läpi. Perustavanlaatuinen haaste tilallisen lukusuuntasommittelun kannalta on saada ihmiset kiertämään haluttuun suuntaan eli käyttämämme lukujärjestelmän mukaisesti myötäpäivään, seiniä vasemmalta oikealle lähestyen. Valitettavan usein juuri tilan pohjakaavan asettama luonteva kiertosuunta on lukusuunnan kannalta väärä ja ohjaa käyttäjät kiertämään tilaa vastapäivään. Kiertosuuntaa voidaan yrittää muuttaa opastavalla viitoituksella, erilaisilla pohjakaavaan vaikuttavilla ohjaavilla rakenteilla kuten kalusteilla ja seinämillä tai jopa sisäänkäyntiä vaihtamalla. Ratkaisujen toimivuus vaihtelee tapauskohtaisesti.

Sisääntulo on tärkeä orientoitumispaikka ja luo ensivaikutelman koko tilasta. Ovien sijoittelusta riippumatta kaupoissa käytetyimmiksi pääväylyiksi muodostuvat ne jotka mahdollistavat ensimmäisenä ja viimeisenä suoran näköyhteyden kassoille. (Sorensen 2016, 211.) Usein tilan sisääntulo sijaitsee ulkoa katsottuna sisääntuloseinämän oikealle puolella. Siten näyttelytilassa lähimmät teokset sijaitsevat heti oikeanpuoleisella seinällä ja ohjaavat kulkemaan vastapäivään, valtaosan tilasta jäädessä vasemmalle. Miksi tällaista sisääntulosijoittelua sitten suositaan? Herb Sorensen kirjoittaa ihmisten liikkumisesta myymälätilojen näkökulmasta kirjassaan *Inside the Mind of the Shopper* (2016). Hänen mukaansa ainakin Yhdysvalloissa sisääntulon sijoittaminen julkisivun oikealle puolelle on vakiintunein käytäntö. Tarkkaa syytä tähän ei tiedetä, mutta kaikenlaista on spekuloitu, oikeakätisyyden yleisyydestä ja kärryjen työntämisen oletetusta helppoudesta lähtien. Liikenteen puoleisuus on ainoa teoria jonka tueksi Sorensenilla on esittää dataan perustuvaa tutkimuspohjaa.

Asiakkaiden kulkua marketeissa on kartoitettu ostoskärryihin ja kauppoihin asetettujen anturien avulla. Näiden Path Tracker-tutkimusten mukaan siinä missä oikeanpuoleisen liikenteen Yhdysvalloissa kauppojen kiertosuunta kulkee vastapäivään, on se vasemmanpuoleisen liikenteen maissa kuten Isossa-Britanniassa, Australiassa ja Japanissa useammin päinvastainen (Sorensen 2016, 107–209).

Sorensen kertoo anekdoottia suunnittelustaan palkitusta Philadelphialaisesta kaupasta, jossa asiakasvirta haluttiin ohjata myötapäivään. Liiketilaan suunniteltiin kaksi sisäänkäyntiä, yksi julkisivun vasemmalle ja oikealle puolelle. Asiakkaat saatiin ohjattua vasemmanpuoleiseen tekemällä siitä saavutettavampi, mutta sisällä kävijät kääntyivät oikealle kiertääkseen vastapäivään. Kauppias asetteli myyntilavoja ohjaamaan kulkusuuntaa, mutta se johti vain tuskastuneisiin kiertoyrityksiin. Esteet purettiin ja nykyisin osa asiakkaista kulkee aiotusti myötapäivään loppujen kulkiessa sinnikkäästi joko kokonaan tai osan matkaa kaupan läpi kiertääkseen vastapäivään. Puoliväliin kiertävät ohittavat puolet kaupasta. Myös keskiovisissa kaupoissa useimmat asiakkaat kiertävät suuntaavat kaupan perälle ja sieltä vastapäivään joten oikealla sijaitsevat alueet jäävät alikäytölle. (Sorensen 2016, 199–200.)

Yhden esimerkin valossa ei tietenkään vielä voi tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä, mutta se demonstroi osaltaan ihmisten tilakäyttäytymisen oikukkuutta. Ilmiön todistaminen oikeaksi tai vääräksi myös taidekontekstissa vaatisi pitkäaikaista empiiristä testaamista. On myös huomattava, että toisin kuin liiketiloissa, taidenäyttelyissä kävijöillä ei välttämättä ole samalla tavalla valmista suunnitelmaa tilassa liikkumiseksi. Esteiden lisäksi ihmisten kulkua voi ohjata myös muilla tavoin, joten ehkä tilanne ei ole lukusuuntasommittelun kannalta aivan niin epätoivoinen kuin esimerkki antaisi ymmärtää. Tilallisen lukusuuntasommittelun kannalta ennustettavuus on tärkeämpää kuin myötapäivään kiertäminen. Tulosuunta teoksiin voi vaihdella, kunhan se on ennustettavissa, jolloin vasemmalta-oikealle lukemisesta eniten hyötyvät teokset voi sijoittaa sopiviin kohtiin. Ennustettavuus mahdollistaa myös draamallisen säännöstelyn esimerkiksi kulman takaa paljastuvien yllätysten muodossa.

4.2 Katsekorkeus- ja etäisyys

Rakennustieto-ohjeistus RT 96-10509 Näyttelytilat-määrittelee silmäkorkeuden mukaan taulujen ja muiden taide-esineiden optimaaliset katselukulmat ja etäisyydet asteen ja millimetrin tarkkuudella (Väyrynen 2015, 15). Yhtä tarkkoja suosituskorkeuksia esitetään myös opastesuunnittelussa (Koponen 2018, 261). Ohjeistuksiin tukeutuminen kuvataiteen ripustamisessa on melko harvinaista, jotkut museonäyttelyt ja julkisen taiteen teokset poislukien. Käytännössä tekninen ohjeistus jättää vielä monta seikkaa huomioimatta vaikka onkin valaistuksen suunnittelussa varmasti hyödyksi. Ripustus ja sen myötä määrittyvä katsekorkeus on monen tekijän summa. Matalat ripustuskorkeudet huomioivat paremmin

esimerkiksi lapsia ja pyörätuolikäyttäjiä ja mahdollistavat yksityiskohtien lähemmän tarkastelun ja kuviin uppoamisen, toisaalta korkeaa ripustusta voi perustella teosturvallisuudella ja kohteen dramaattisena ylevöittämisellä. Veistoksissa muodot ja pintadetaljit vaikuttavat optimaalisen tarkasteluetaisyyden ja katselukulman määräytymiseen. Ripustuskorkeus vaikuttaa myös katseluetaisyyteen, mikä tulee huomioida ohitusleveyksissä, riittävänä peruutustilana, sekä pyörätuolien ja lastenvaunujen kääntösäteinä. Leveässä tilassa teokset voi asettaa korkeammalle, sillä peruutustilaa on enemmän. Proksemiikkatutkimusten mukaan sopivina pidetyt ohitusetaisyydet vaihtelevat sosiaalisen kontekstin ja kulttuuripiirin mukaan (Hall 1963).

Usein toistetun markkinointimantran mukaan 'silmänkorkeus on ostokorkeus'. Sen mukaisessa huomiohierarkiassa tärkeimmät kohteet eli arvokkaimmat ja suurikatteisimmat tuotteet sijoitetaan silmänkorkeudelle ja halvat ja vähäkatteiset alahyllyille. Asiakkaiden oletetaan olevan valmiimpia kyykistelemaan halpisten perässä. (Sorensen 2016, 215). Huomiohierarkia on sisäisesti looginen ja helposti perusteltavissa, näkyväthän ylähyllyn tuotteet kauemmas, jolloin niitä on myös helpompi valvoa. Teesin ilmeinen ongelma on ettei se kerro kenien silmänkorkeudesta on kyse ja silmänliiketutkimusten mukaan huomioalue asettuu enemmänkin vyötärön ja olkapään välille kuin silmien tasolle. Sorensen kiistää teesin toden ettei se perustu tutkittuun tietoon vaan opittuun tapaan (Sorensen 2016, 215.) Oikean katsekorkeuden ja etäisyyksien määrittelyssä on paljon muuttujia, eikä yhtä yleispätevää ohjeistusta voi laatia. Teosten yhteyteen sijoitettavien teostietojen korkeuksien määrittelyyn opastesuunnittelun ohjeistukset voivat antaa hyödyllistä osviittaa.

4.3 Jako pinta- ja tilasommitteluun

Ihmisen katsetta ja liikettä voi ohjata sommittelulla. Tilassa tapahtuvan sommittelun voi jakaa karkeasti kahteen luokkaan, varsinaiseen tilasommitteluun ja pintasommitteluun. Tunnetuimmat kuvataiteen kompositio-opit ja -ohjeet ovat järjestään pintasommittelua. Ne käsittelevät elementtien järjestelemistä litteällä pinnalla riippumatta siitä onko lopputuote piirros, maalaus tai vaikkapa valokuva. Myös veistoksien reliefimäisyyteen ja pintakoristeluun keskittyvät opit voi laskea pintasommittelemisen kategoriaan. Rajanveto ei ole eksaktia, mutta selkeyttäne sommittelun mahdollisuuksia ja ominaisuuksia tilaohjaamisessa ja (tilallisessa) lukusuuntasommittelussa. Pintasommittelussa tilaa kuvataan perspektiivioppien mukaisesti, mutta siitä uupuu konkreettinen syvyydeluottuvuus. Pintasommittelussa tilakokemus perustuu vain näköaistiin tai kohokuviointiin. Fyysisessä tilassa pintasommittelun opit ilmenevät muun muassa seinäpintojen ja julkisivujen sommittelussa sekä yksittäisissä kylteissä graafisena suunnitteluna.

Pintasommittelussa komposition voi suunnitella lukuisin eri tavoin. Matemaattisesti, kultaisen leikkauksen kaltaisina mekaanisina kaavioina tai vapaamuotoisemmin erilaisten viivasommitelmien, geometrinen muotojen tai vaikkapa yksittäisten kirjainten pohjalta improvisoiden. Kuvan esittävyden ja abstrahoinnin asteesta tai sommitelmallisesta lähestymistavasta riippumatta komposition perustavoitteet ovat samat: virittää visuaalisia jännitteitä, luoda esteettistä tasapainoa sekä ohjata ja rytmittää katseen kulkua kuvapinnalla. (Loomis 1947, 25–47.) Tilasommittelussa katseen ohjaamisen lisäksi perustavoitteena on vaikuttaa havaitsijan liikkumiseen ja toimimiseen tilassa.

4.4 Katsepolku, ohjaavat linjat ja huomiopisteet tilassa

Katseen kulkua kuvapinnalla pyritään johdattamaan ohjaavien linjojen, huomiopisteiden ja katsepolkujen avulla. Ohjaavat linjat ovat kuvitettuja viivoja tai kuvaelementtien välille muodostuvia viitteellisiä linjoja, joiden tarkoituksena on johdattaa katsojan huomio kuvapinnan tärkeimpään elementtiin kuten hahmoon maisemassa (Loomis 1947, 25–47). Väkevin kritiikki ohjaavia linjoja kohtaan tulee silmänliiketutkimuksista. Ne ovat osoittaneet, ettei katse etene linjoja pitkin vaan etene nopeiden hypähdysten ja kiinnittymisen eli sakkadien ja fiksaation välillä huomiopisteestä toiseen (Hokkanen 2016, 14; Kotilainen 17–18; Gurney 2009). Silmänliikkeitä seuraamalla voimme kuitenkin päätellä huomiopisteiden välille muodostuvaa polkua (Kotilainen 2010, 28).

Katsepolkusuunnittelussa kuvaan sommitellaan sen tärkeimpien elementtien kautta kuvan läpi kulkeva sommitelmallinen polku, jota katseen on tarkoitus seurata. Pyrkimyksenä on johdatella katse sisälle kuvaan ja nauhlita se tärkeimpiin elementteihin visuaalisia poistumisreittejä rajaamalla. Katsepolkua voi kritisoida samoin perustein kuin katsetta johdattavia linjojakin. Ohjaavien linjojen ja katsepolun avulla suunnittelu voi kuitenkin auttaa jäntevöittämään kompositioita. Etenkin katsepolkuajattelu voi auttaa jäsentämään visuaalista kokonaisuutta selkeästi hahmotettavaksi.

Rakennetusta ympäristöstä löytyy muutamia mielenkiintoisia vastinpareja pintasommittelun ohjaaville linjoille. Heikkonäköisten tueksi suunnitellut ohjaavat elementit kuten kulkureitteihin upotetut tai maalatut opastinraidat sekä kaiteet ohjaavat myös optisesti. Kohokuviollisina tai pinnasta muutoin erottuvina niistä on hyötyä myös apuvälineiden kanssa liikkuvilla (Jokiniemi 2007, 97–99). Lattiaan liimatuilla dinosauruksen tassunjäljillä voi kiinnittää lasten huomion leluhyllyn luokse. Tällöin pyritään vaikuttamaan maksajan sijaan vaikuttajaan (Michalowicz 2017).

Liikenteestä löytyy lukuisia esimerkkejä ohjaavista linjoista, ovatpa ajoväylät itsessäänkin sellaisia. Tien suuntauksien suunnittelussa riskejä kasvattavia muuttujia minimoidaan

ajoväylien muotoja ja reittejä muovaamalla. Harkiten sijoitetuilla puhelin- ja valaisinpylväillä voidaan osoittaa tien tulevia kaartuvuuksia jo kaukaa risteysten yli ja silloinkin kun ajonepeuksia hidastavat nousukohdat estävät väliaikaisesti näkyvyyden tien pintaan. Pylväät sijoitetaan samalle puolelle tietä visuaalisen hälyn vähentämiseksi. (Saarelainen ym. 2013.)

Pintasomittelussa tyypillisimpiä huomiopisteitä ovat kasvot ja kohdat, joissa on suurin kontrasti. Vaikka katse useimmiten kiinnittyy kuvissa alueelle, jossa tummuusero eli valöörikontrasti on suurin, ei tässä yhteydessä kontrastilla tarkoiteta ainoastaan tummuusarvojen vaihtelua, vaan laajemmin vastakohtaisuuksien rinnastuksista syntyviä visuaalisia eroja. Muita kontrasteja ovat esimerkiksi väri-, sävy-, koko-, muoto- ja detaljikontrasti. Useimmiten huomipisteissä on käytetty ainakin muutamaa näistä samanaikaisesti. (Hokkanen 2016, 8–26). Tilaohjaamisessa tulisi huomioida myös mahdolliset kognitiiviset ja sosiaaliset huomiopisteet, eli ihmisiä puoleensa vetävät ilmiöt ja ominaisuudet, sekä moniaistisuus. Ympäristön huomiopisteitä ovat myös erilaiset maamerkit. Ne voivat olla mitä tahansa ympäristöstä selkeästi erottuvia elementtejä ja aistitarjoumia kuten rakennuksia, liikennevalojen äänimerkkejä, kahviloiden ominaistuuksuja tai tuntoaistilla yksilöllisesti erotettavia ovenkahvoja ja pintoja (Jokiniemi, 2007, 42). Tilassa myös ihmisjoukot toimivat sosiaalisina huomiopisteinä, esimerkiksi kerääntyessään tuotekokeilujen ympärille (Michalowicz 2017). Muun muassa paikka ja ajankohta vaikuttavat siihen kuinka puoleensavetäväksi ihmisjoukot henkilötasolla koetaan. Myös liike on voimakas huomiotehtävä (Nicasio 2018).

4.5 Valolla ohjaamisesta ja näkymien raamittamisesta

Kolmiulotteisen liikkumisen mahdollistavissa avoimen maailman videopeleissä pelaajaa opastetaan eteenpäin erityisesti väreillä ja valolla. Rakennetussa ympäristössä valolla ohjaaminen on huomattavasti harvinaisempaa. (Cox 2015.) Taidenäyttelyissä valon ohjaava vaikutus on kuitenkin huomattava. Erityisesti vaativammat paikat, kuten käytöstä poistettuihin tehtaisiin perustetut kesänäyttelypaikat voivat hyötyä suuresti valaistuksella ohjaamisesta. Eräs tällainen paikka on Pyhtään vanha puuhiomo Stockfors. Tilat ovat pimeät, osin rapautuneet ja sokkeloiset. Valaistuksella voi turvata näyttelykävijöiden kulkua kapeissa rappusissa ja kohdissa joihin pidemmät ihmiset saattaisivat kolauttaa päänsä, mutta myös osoittaa teosten sijainnin ja ohjata kiertosuuntaa jo kaukaa. Osa tiloista mahdollistaa teosten sijoittamisen katvenurkkiin ja niiden esiinnostamisen jo kerrosta ylempää ja puolta kerrosta aikaisemmin yläkerroksen lattia-aukon läpi. Tällöin kävijälle on selvää, että näyttely jatkuu alakerrassa. Joidenkin kohtien jättäminen pimeäksi informoi näyttelykävijää suljetusta reitistä, johon ei ole sijoitettu teoksia eikä ehkä edes turvallista kulkea. Samalla monimuotoinen ja haastava näyttelytila mahdollistaa löytämisen riemun, kun teokset ymmärtää ripustaa tilan ehdoilla.

4.6 ReitINVALINTA ja tilaohjaaminen näyttelyissä

Näyttelyvieraita ohjataan nykyisin lähinnä teostietojen avulla. Toisaalla varsinaiset teostiedot ovat numeroituina paperipumaskassa ja teosten vieressä on pelkät numerot. Tällainen numerointi ja pumaskamalli on epäkäytännöllinen sillä se katkaisee toistuvasti katseyhteyden teoksiin kun tietoja pitää tarkistaa paperista. Etuna on verrattain ekologisuus. Täysien teostietojen viereen sijoittamisen etuna on että se mahdollistaa paremman keskittymisen itse teoksiin ja siten helpottaa myös tilan muodoilla ohjaamista. Numerointi ei ole samalla tavalla välttämätöntä, vaikka senkin voi halutessaan teostietokyltteihin sisällyttää. Numeroinnin suurin etu on informaation kaksoisvarmistamisessa, jos huomaa hyppäävänsä lukujonossa tietää ohittaneensa osan teoksista tai kulkevansa toisin kuin näyttelyn ripustajat ovat suunnitelleet. Reitinosoitustrategioiden (Gibson, D. 2009, 37–45) lisäksi näyttelyiden reitinosoitamista voi tarkastella myös opastetyyppiryhmäjaottelun avulla. Per Mollerup, jonka kirjaan *Wayshowing* (2005) *Tieto Näkyväksi*-kirjan reitinosoitamista käsittelevä osuus pitkälti tukeutuu on esittänyt opastetyyppien jaotteluksi nelikohtaista mallia.

- Tunniste (identification) ilmoittaa kohteen nimen tai käyttötarkoituksen: Paikan nimen, sisäänkäynnit, parkkipaikkatunnisteet. Näyttelykontekstissa teoksen nimikyltti ja numerointi yhdessä teoslistan kanssa kuuluvat tähän kategoriaan.
- Suunta, (directional) ryhmään kuuluvat muut suuntia osoittavat opasteet kuten tienviitat. 'Tätä tietä taidelainaamoon'.
- Selite, (orientation) ryhmään kuuluvat muun muassa kerrosten läpileikkauskuvat ja tilojen tilojen pohjapiirroksset.
- Määräys, (regulatory) ryhmään kuuluvat säädökset, kiellot ja toimintaohjeet. 'Ethän koske teoksiin', 'Valokuvaaminen sallittu'.

(Koponen ym. 2016, 247; Gibson, D. 2009, 46-54.)

5 Tilaa ja taiteilijoita

Tila ja etenkin julkiset epätiloiksi mielletyt paikat ovat monesti päätyneet taiteilijoiden teosten aiheiksi ja kohteiksi. Mierle Laderman kiinnitti performansseillaan huomion tilaan ja 'näkyttämiin työntekijöihin' muun muassa pesemällä näyttelyrakennuksen edustan rappusia (Hickson ym. 2018.). Richard Serran Tilted Arc (1981–89) veistos aiheutti närää jäsenetelmällä vilkkaasti liikennöidyn aukion uusiksi. Pitkä seinämä katkaisi kulkureitin ja pakotti tilan käyttäjät kiertämään veistoksen ympäri (Samartino). Vastaavasti toimii myös Christon ja Jeanne-Clauden Running Fence-teos (kuva 3). Taiteilijaparin lukuisat massiiviset installaatioteokset ovat tuoneet tilaa ja sen piileviä muotoja ja merkityksiä näkyväksi muutenkin, usein paketoimalla tai ripustamalla tekstiilejä muuten odottamattomiin paikkoihin (Needham 2020). Lontoon ja Pariisin valejulkisivujen kaltaisen naamioivan rakennustaiteen äkkivääränä sukulaisena voinee pitää Michael Elmgreenin ja Ingar Dragsetin taidenäyttelyä 2020 jossa he naamioivat Espoon Modernin taiteen museon EMMAn parkkihalliksi tyhjentämällä sen kaikista irtorakenteista (STT Info, 2020).

Kuva 3. Christo ja Jeanne-Claude, Running Fence. (Volz, 1976)

6 Taiteellisen prosessin haasteista ja teosidean muovautumisesta

Aivan alkujaan, jo ennen kuin Kaapelitehtaan Valssaamo oli näyttelytilana tiedossa päätin perehtyä tarkemmin tilalliseen lukusuuntasommitteluun. Lukusuuntasommittelun käsite juontuu sarjakuvataustastani ja aiheen valinta ärtymyksestäni ja hämmennyksestäni luku-suunnallisesti epäjohdonmukaisesti ripustettuja näyttelyitä kohtaan. Vuonna 2017 tein Taidekeskus Krimin soolonäyttelyyni assemblage-hengessä kierrätysromuista kokeellisen dioraamasarjakuvan 'PROTOTYYPPI'. Teoksen kipinä oli yritys sovittaa sarjakuvakerrontaa kolmiulotteiseen tilaan- ja muotoon. Lisäksi teoksessa oli interaktiivinen elementti, sillä teoksen seinämällä kiertäviin tekstilappuihin sai ehdottaa oman tekstinsä, jolloin koko teoksen narratiivi muuttui täysin uuden jukstaposition seurauksena. YAMK-opintojen alkuvaiheessa ajattelin jatkaa siitä mihin jäin ja tehdä metallisista seinäkkeistä dioraamasarjakuvan, joka olisi vienyt interaktiivisuutta pidemmälle ja ollut veistoksellisempi, sisältäen muun muassa kerronnallisia varjoelementtejä, jotka toimisivat tarinan vinjettikuvina. Metallia olisi ollut materiaalina uusi aluevaltaus ja aikomukseni oli tehdä läheistä yhteistyötä LUTin metallintyöstöpajan ja muiden linjojen oppilaiden ja pajamestarien kanssa, mikä sekin olisi ollut vaihtelua tavanomaiselle yksinäiselle puurtamiselle. Koronapandemia kuitenkin sotki suunnitelmat. Pohtimani yhteistyökuviot osoittautuivat liian vaikeiksi toteuttaa vaaditulla aikataululla, kun kamppukset alkoivat sulkea oviaan määrittelemättömän pitkäksi ajaksi.

Seuraava ajatus oli tehdä liikenneterminaalia kuvaava installaatio, jonka kautta olisin käsitellyt lukusuuntasommittelua, reitinmuodostusta ja muuta tilakerrontaan liittyvää melko suoraviivaisesti esimerkiksi karttojen ja opastetaulujen avulla. Valssaamon pohjapiirroksen ja pahvista rakentamani pienoismallin avulla tekemäni mallinnos kuitenkin osoitti suunnitelman epätoimivaksi. Installaatio ei sopinut kooltaan eikä muodoiltaan ryhmänäyttelyyn tai edes näyttelytilaan. Teos olisi tarvinnut toimiakseen yksityisnäyttelyn ja neliömäisemmän tilan. Niinpä päädyin monen mutkan kautta suunnittelemaan useita pienempiä installaatiomaisia teoksia, jotka voisi modulaarisesti sovittaa tilan kokoon ja muotoon ja heräsi ajatus olisiko teoksilla itsellään mahdollista ohjata tilassa liikkumista. Lukuisista luonnoksista rajautui lopulta toteutettavaksi kolme teosta, 'Tykkäyksiä kalastamassa', ' – Pepsu kasteli mut! :O – Aada ite aloitit! >:(' ja 'Välimeren meduusat'. Kaikkia prosessin aikana syntyneitä teosideoita yhdisti tilallisuuden lisäksi vahva narratiivisuus.

7 Näyttelytilaan tutustuminen

Tutustuin näyttelytilana toimivaan Valssaamoon kuvamateriaalin kuten Kaapelitehtaan nettisivuilta löytyvän 360°-valokuvan ja pohjapiirroksen avulla. Niiden perusteella tein tilasta mahdollisimman tarkan pienoismallin, joka osoittautuikin korvaamattomat tärkeäksi apuvälineeksi. Koronapandemian takia en voinut matkustaa Imatralta Helsinkiin katsomaan tilaa ennen ripustusta. Hankala homma kun on valinnut tilasidonnaisen lähestymisen taideteosten tekemiseen. Vaikka tilan perusmuoto on tasainen suorakaide yhdellä viistolla seinällä, on tilassa paljon ominaispiirteitä, jotka piti huomioida suunnittelussa hyvin tarkkaan ja joita halusin myös hyödyntää teoksissa. Suuret ilmastointiputket ovat tilassa hyvin korostuneesti esillä ja aukaistavien sermien alle jää muutamien senttien raot. Tilaa jakavien pystypalkkien kolmen metrin korkeudessa olevat 'hyllyt' kiinnittivät myös huomioni ja päätinkin suunnitella teokseni tilan katvekohtiin kuten putkien rajaamiin nurkkiin tai korkealle katonrajaan. Siten en valtaisi tilaa muiden teoksilta ja voisin paremmin virittää huomiota tilan erityisyyksiin ja eristää katseenohjausta muista teoksista. Hypoteesin puolesta teokseni tarvitsisivat runsaasti tilaa ympärilleen, jotta voisi todella havainnoida toimivatko ne tilaohjaavina elementteinä vai eivät. Samalla epätilojen haltuunottaminen tuntui paitsi reilulta muita kohtaan, myös asetti kiinnostavan haasteen ja selkeyttävät raamit suunnittelulle. Suunnittelussa auttoi suuresti myös tieto minkälaisia teoksia muut olivat tekemässä, jolloin saatoin ottaa niiden tilavaatimukset huomioon jo pienoismallivaiheessa.

8 Tilan esittely

8.1 Yleistä

Valssaamo on yksi Kaapelitehtaan suurista näyttelyhalleista. Kaapelitehdas sijaitsee merellisessä maisemassa Helsingin Ruoholahdessa, jonne se rakennettiin vuosina 1939–54 täyttömaalla yhdistetyn saaristoniemen kärkeen. Kaapelitehdas oli Suomen suurin rakennus valmistumisestaan aina 1970-luvulle asti ja se on toiminut kulttuurikäytössä 1980-luvun loppupuolelta lähtien (Kaapelitehdas 2022). Tilasta ja paikasta olisi siis ammennettavissa, vaikka minkälaista merkityskertymää tilasidonnaisiin teoksiin. Tavoitteenani oli kuitenkin tarkastella tilaohjaamista teosten kautta eikä tilasidonnaisuutta, joten poimin teoksiini vinkkejä vain tilan mittasuhteista enkä sen merkityksistä.

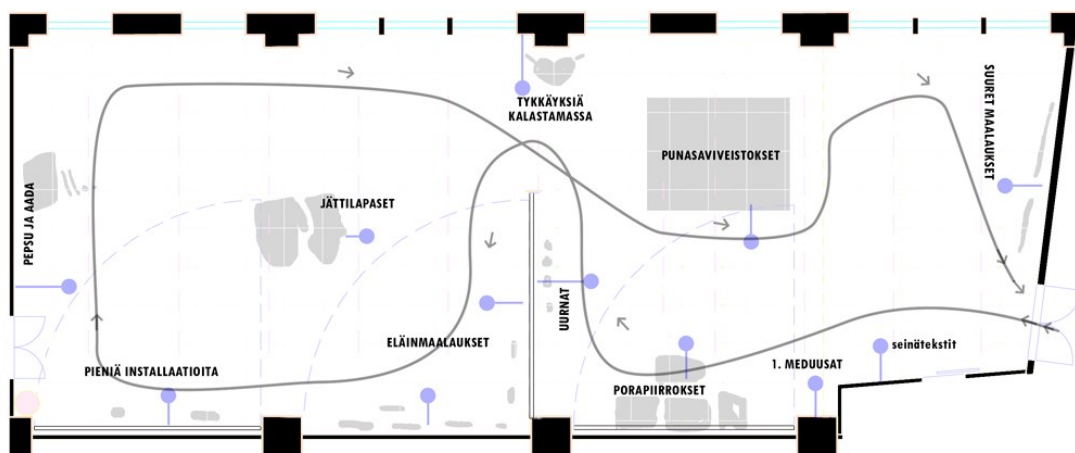
Näyttelytilat sijaitsivat usein alkuperäiseltä käyttötarkoitukseltaan muuhun kuin taidekäyttöön rakennetuissa tiloissa, eikä Valssaamo ole siinä suhteessa poikkeus. Tehdashistoriasta ja aiemmasta käytöstä henkivät lähinnä Valssaamon nimi ja tilan mittasuhteet. Taidekäyttöön valjastettuna sisustuksesta on poistettu melkein kaikki aiemmasta muistuttava näkyviin jätettyjä jyhkeitä kattopalkkeja ja patinoitunutta lattiaa lukuun ottamatta. Taidetilaksi se on muunnettu tavanomaisin konstein, kohdevalaistusta lisäämällä ja seinät valkoisiksi maalaamalla. Lisäksi seiiniin on rakennettu kolme aukaistavaa väliseinää näyttelykäyttöä monipuolistamaan. Kuvassa 4 näkyy Valssaamo keskeltä molempiin suuntiin kuvattuna tyhjillään väliseinien ollessa kiinni. Massiiviset ilmastointiputket ja kirjava lattia tuovat särmää muutoin varsin neutraaliksi tehtyyn tilaan.

Kuva 4. Kuvakaappauksia valssaamon 360°-kuvasta. (Kaapelitehdas 2020a)

8.2 Pohjapiirroksista ja oletetusta kiertosuunnasta

Valssaamon pohjakaava on enimmäkseen pitkulainen suorakaide, viistoa etuseinämää ja sisäänkäynnin vieressä olevaa varastotilaa lukuun ottamatta. Sisäänkäynnin sijainti lyhyellä sivulla, sisään tullessa vasemmalla laidalla on kiertosuunnan muodostumisen ja sille ohjaamisen kannalta optimaalinen, etenkin kun vasemmalle avautuva pitkä seinä on yhtenäinen eli ikkunaton. Tila on muutoinkin erittäin selkeä ja mahdollista jakaa edellä mainituilla väli-seinämillä useampaan osaan. Kuvassa 5 on esitettyä Valssaamon pohjapiirros sekä oletettu kiertosuunta ja osa teossijainneista. Kiertosuuntasuunnitelma pohjaa edellä mainittuihin tilan ominaisuuksiin, teosten sijoitteluun ja lukusuunnan mukaiseen vasemmalta oikealle-olettamaan. Tässä ei siten ole huomioitu Herb Sorensenin esittämiä spekulatioita ja teorioita kätsyyden tai ajoliikenteen puoleisuuden vaikutuksesta sisätilojen kiertosuuntaan, vaikka on täysin mahdollista, että niiden vaikutus on merkittävä (Sorensen 2016, 207–209). Samoista syistä mikäli olisi tarpeen aikaansaada Valssaamoon vastapäiväinen kiertosuunta pyrkisin asettelemaan teoksia rajaaviksi objekteiksi.

Kuva 5. Pohjapiirros. (mukailtu Kaapelitehdas 2020b)

9 Lukusuuntasommittelu valmiissa ripustuksessa

9.1 Alkunäkymän rajautuminen sisäänkäynnillä

Valssaamon kohdalla tilan lukusuuntasommittelun ensimmäinen etappi on sen sisäänkäynti, näkymä oviaukolta, ennen kuin on varsinaisesti ehtinyt edes astua Valssaamoon sisälle. Oviaukko rajaa näkymää siten että ensimmäisenä silmiin osuu todennäköisimmin seinällä roikkuva pieni meduusa ja sitä seuraavat etuosan teokset. Kaukana takaosassa olevat meduusat asettuvat kävijän pituudesta riippuen samalle katsekorkeudelle pienen meduusan kanssa. Väristä ja muotokielestä käy heti ilmi, että ne ovat samaa kokonaisuutta (kuva 6). Kynnyksen yli astuttaessa esiin tulee yläpuolelle viritetty suuri oranssi meduusa. Ison ja pienen meduusan kokoero vihjaa aikuisesta ja lapsesta, eli perheyksiköstä ja muut näkökenttään osuvat laajemmasta joukkiosta, kenties parvesta. Näkyviin tulee myös näyttelyn infopöytä katalogeineen sekä sen viereen seinälle sijoitetut teoksia taustoittavat tekstit.

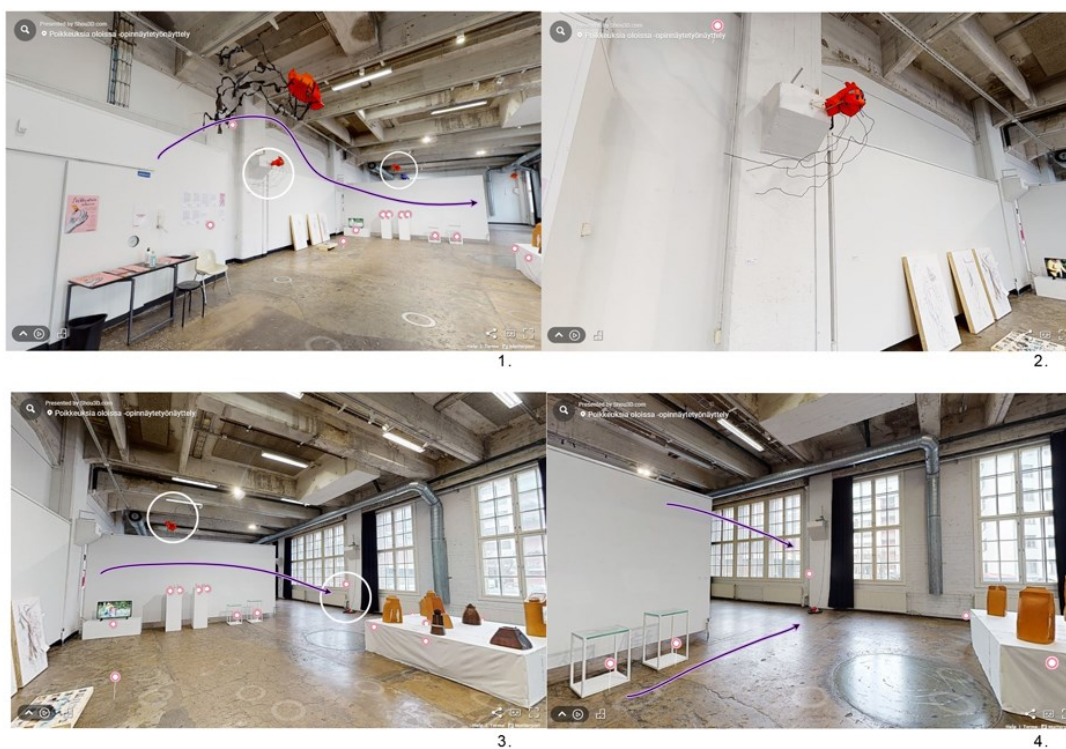

Kuva 6. Näkymä ovensuulta.

9.2 Lukusuuntasommittelu tilassa

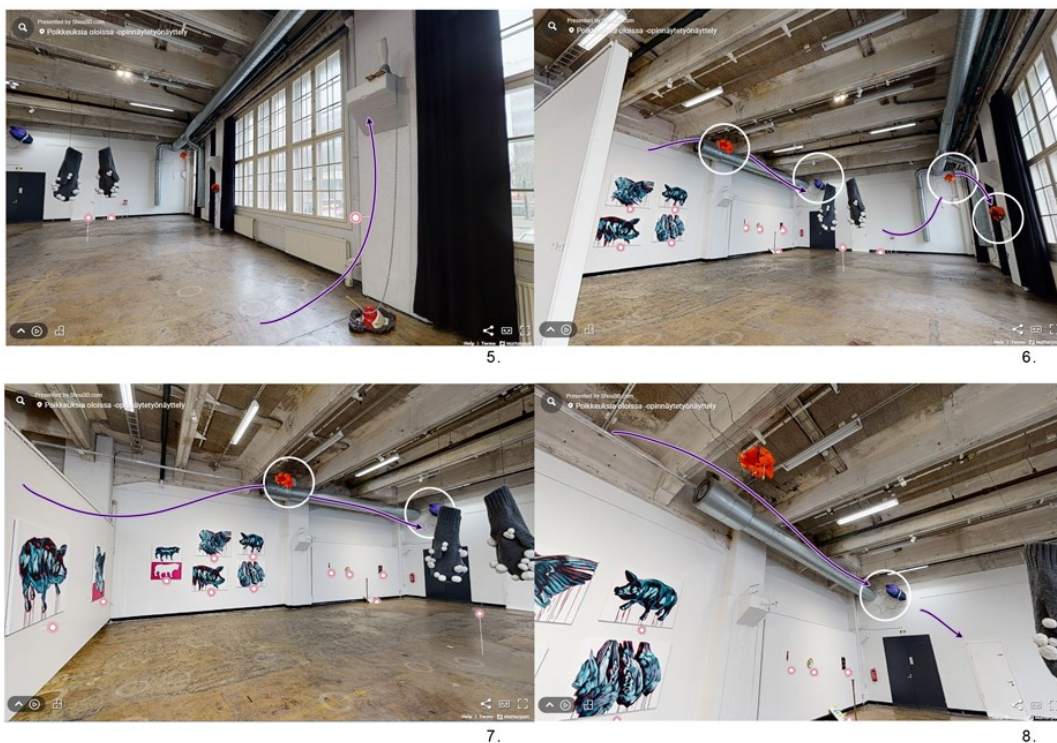
Kuvat 11–14 ovat kuvakaappauksia näyttelyn Matterport-tallenteesta ja niiden tarkoituksena on havainnollistaa tilan ja teosten yhteisvaikutusta lukusuuntasommitteluun ja reitinvalinnan vahvistamiseen läpi näyttelyn. Kuvakaappausten päälle piirretyt viivat osoittavat tilan lukusuuntasommittelun etenemissuuntaa. Osa kuvissa heikommin erottuvista teoksista on korostettu valkoisilla ympyröillä.

Suuren meduusan liikesuunta ja neljän meduusan muodostama huomiopisteiden rivi johdattelee katsetta peremmälle näyttelytilaan. Seinien pakopisteet kohtaavat perimmäisessä nurkassa sinisen meduusan vieressä. Väliseinä estää näkyvyyden tilan takaosaan ja luo draamallista jännitettä. Pienen meduusan liikesuunta tukee myötäpäivään kiertämistä. Väliseinä ohjaa kohtisuoraan 'Tykkäyksiä kalastamassa'-teokseen. (kuva 7, ruudut 1–4).

Kuva 7. Ruudut 1–4. (Kämärä 2021)

Väliseinän kohdalta aukeaa näkymä takaosaan. Kettinki johdattaa katseen ylös jalkaan. Katossa olevat meduusat johdattelevat yleisnäkymässä katsetta lukusuunnan mukaisesti läpi koko tilan (kuva 8, ruudut 5–8).

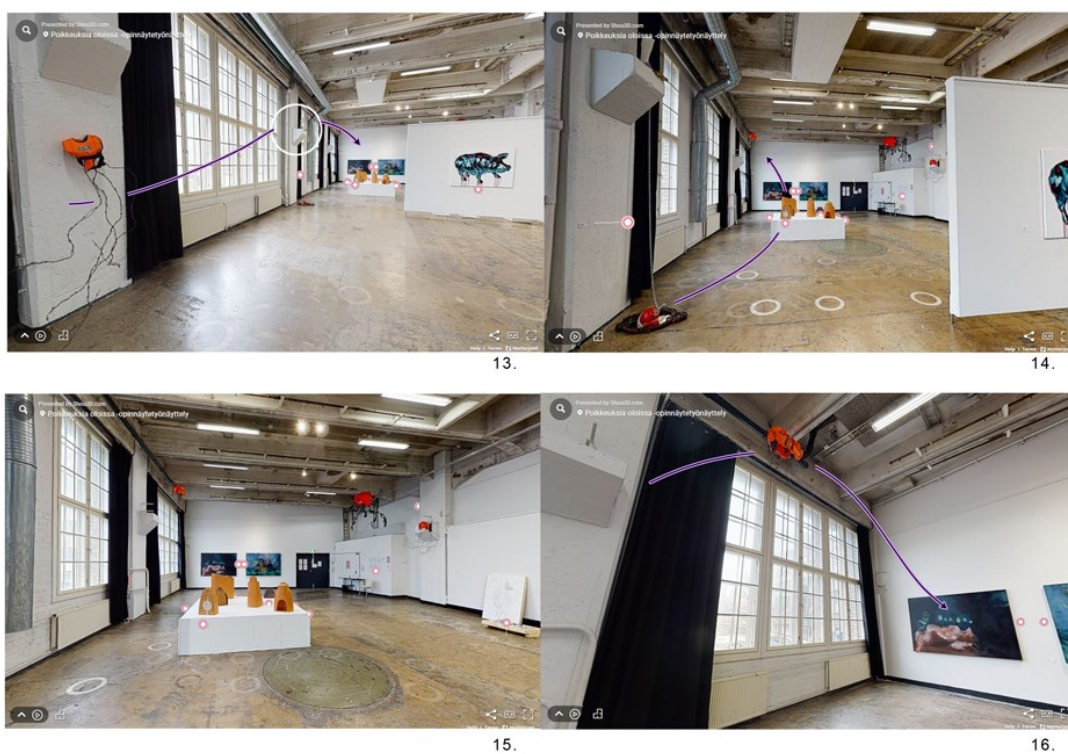
Kuva 8. Kuvakaappaukset 5–8. (Kämärä 2021)

Takanurkan sininen meduusa ohjaa kohti ' – *Pepsu kasteli mut! :O – Aada ite aloitit! >:(* -teosta. Siitä katse nousee ilmastointiputken ohjaamana ja rajaamana toiseen ylänurkkaan ja taas alas seinälle ripustettuun meduusaan ja jälleen 'Tykkäyksiä kalastamassa'-teokseen (kuva 9, ruudut 9-12).

Kuva 9. Kuvakaappaukset 9-12. (Kämärä 2021)

Väliseinän kohdalla näkymään raamittuvat loput näyttelyn teokset. Veistosten kiertämiseen on paremmin tilaa vasemmalle, joten oletuksena on että ne kierretään vastapäivään. Punainen koho ja punasaviveistokset muodostavat väriin perustuvan huomiopistelinjan, jonka päätepisteenä on kattoon sijoitettu viimeinen meduusa. Huomiopisteenä se houkuttelee lähempään tarkasteluun ja siten tukee maalausten lähestymistä vasemmalta alkaen (kuva 10, ruudut 13–16).

Matterport-tallenteen toteutus: Kämärä, H. 2021

Kuva 10. Kuvakaappaukset 13–16. (Kämärä 2021)

10 Installaation määrittely ja teosten tilasuhde

10.1 Installaation määrittely

Kiasman ylläpitämä nykytaiteen sanasto määrittelee installaation seuraavasti:

Installaatio on tilaan rakennettu taideteos, joka voi koostua esimerkiksi arkisista esineistä, näyttelyrakenteista, valosta, äänestä ja videoprojisoinneista; esitysinstallaatioissa myös ihmisistä. Installaation osat voivat olla toisistaan irrallisia ja edustaa erilaisia taiteen muotoja, mutta niitä yhdistää jokin teema, ajatus tai tavoite (Kiasma 2022).

Tämän määritelmän mukaisesti kaikki kolme Valssaamolle tekemääni teosta voisi mieltää yhdeksi installaatioksi, sillä niissä kaikissa tarkastelen tilaohjaamista ja tilan lukusuuntasommittelua hieman eri vinkkeleistä. Itse kuitenkin ajattelen niiden olevan ensisijaisesti erilisiä installaatioteoksia joissa on yhteinen teoriapohja ja hienovaraisia visuaalisia ja abstrakteja viitteitä toisiinsa. Yhdeksi installaatiokokonaisuudeksi ne voi mieltää Valssaamon kontekstissa mikäli on myös tietoinen tässä käsiteltävästä teoriataustasta, mitä ei kuitenkaan näyttelykävijöille erikseen ilmaistu. Muissa näyttelytiloissa teoksia esitetään myös yksittäisinä installaatioina.

10.2 Tilaan sovittaminen ja teosten tilasuhde

Teosten tilasuhteessa täytyi tasapainotella paikkasidonnaisuuden ja käytännöllisyyden välillä. Opinnäytetyönäyttelyyn valmistuneet teokset huomioivat tilan mutta eivät paikkaa tai siihen latautuneita merkityskerrostumia. Suunnittelin teokset kulloiseenkin tilaan mukautuviksi ja muodoiltaan muunneltaviksi. Tiettyjen teoselementtien, kuten meduusojen syömäraajojen ja Tykkäyksiä kalastamassa-teoksen ketjun pituudet määritin Valssaamon mittojen mukaan, siten että teokset mahtuisivat tarpeen tullen myös pienempään tai matalampaan tilaan, mutta olisivat riittävän isoja Valssaamon ilmaviin tiloihin.

11 Teosesittelyt

11.1 'Tykkäyksiä kalastamassa'

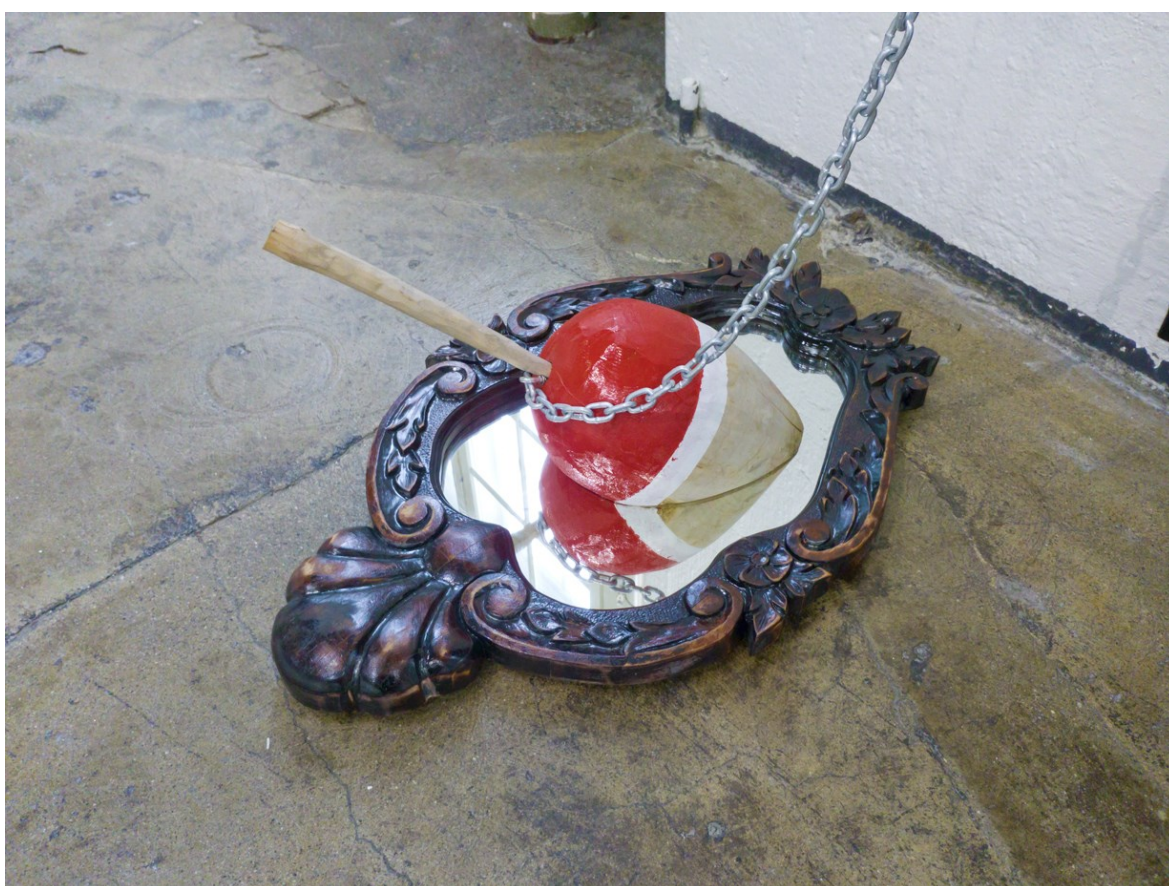
Kehystetty peili, puinen koho, kettinki, kipsinen jalka

Teoksen lähtökohtana oli pohdinta siitä, miten hyödyntää Valssaamon tilan korkeutta ja sille ominaisia vajaan kolmen metrin korkeudessa olevia hyllymäisiä ulokkeita ja samalla tilallista lukusuuntasommittelua koko korkeuden mahdollistamassa mittakaavassa (kuva 11). Jotta huomion saisi kiinnitettyä ylös ja sieltä eteenpäin, tulisi teoksessa olla lattialle sijoitettu alkupiste, josta katse johdettaisiin ylös ulokkeelle ja sieltä poikittain salin toiselle puolelle, johon kaavailin sijoittavani toisen teoksen.

Kuva 11. Tykkäyksiä Kalastamassa-teos Valssaamolla.

Lattialle aseteltu peili (kuva 12) kiinnittää katseen kaukaa tumman kehysten ja punavalkoisen kohon muodostamalla voimakkaalla väri- ja valöörikontrastilla ja peilistä heijastuvalla liikkeellä katsojan kulkiessa tilassa. Tumma kehys ja peili neutraloivat näyttelytilan vaikutusta teoksen ilmeeseen. Kehys rajaa ja rauhoittaa teoksen irti gallerian lattiasta ja muusta ympäristöstä, jolloin näyttelytilan lattian värillä ei ole niin suurta merkitystä. Peilistä heijastuu näyttelytilan kattoa mikä jännittää teoksen kiinteämmin tilaan. Tumma kehys rajaa kohon, jonka heijastus muodostaa sydänkuvion. Kohon juuresta lähtevä 'siima' on metallinväristä kettinkiä, joka johdattaa katseen teoksen yläelementtiin. Ylhäällä kettinki kietoutuu kipsisen jalan ympärille. Kettinkiä on runsaasti, jotta korkeuden tai pituuden puolesta teoksen mittasuhteita voi säätää kulloisenkin näyttelytilan mukaan, mikäli se esitetään lattiatasossa.

Kuva 12. Tykkäyksiä kalastamassa-teoksen alaosa Valssaamalla.

Yläelementti kävi läpi lukuisia luonnosvaihtoehtoja joiden yhdistävänä tekijänä oli katseenohjaamistarkoitukseen soveltuva yleismuoto (kuva 13). Katse- ja rintamasuunnallaan ohjauksiksi ajateltu figuuri rajautui paljaaseen jalkaan. Kiilamainen osoittavuus vaikutti varmemmalla ja jalka ilmaisee riittävästi teoksen viittellisestä ihmiskokijasta. 'Pallo jalassa'-assosiaatio sopii teoksen teemaan hirtehisellä muttei karmaisevalla tavalla, mikä figuurivariaatioiden kanssa osoittautui ongelmaksi. Kävin myös läpi luonnosvaihtoehtoja, joissa jalassa tai sen tilalla olisi kenkä. Jalkineet herättävät vahvoja mielikuvia käyttäjästä, eikä mikään

malli sopinut hakemaani yleismaailmallisuuteen. Kipsijalka on kopio omastani. Muotintekoa avusta kiitokset Olli Tammelle.

Kuva 13. Figuuriluonnostelmia Tykkäyksiä kalastamassa teokseen.

Ripustaessa totesin ettei jalka itsessään toimi ajattelemallani tavalla ohjaavana elementtinä. Toimiakseen viittana sen pitäisi olla muodoiltaan ja varpaiden pituuksissa rajusti liioiteltu. Ylhäälle ripustettuna elementti toimi tilan yläosaa virittäen ja osaltaan auttaa katseen siirtymisessä ylhäällä oleviin teoksiin ja tilaan.

11.2 ' – Pepsu kasteli mut! :O – Aada ite aloitit! >:,(')

ovi, lapsen ja aikuisen kengät, hevosenkengät, villasukat, ilmastointiteippi, kävelysauvat, vesipyssy ja vesi-ilmapallot

Teos koostuu aavistuksen ylisuuresta valeovesta, isoista ja pienistä hevosenkengistä, lapsen ja aikuisen kengistä, punakahvaisista kävelysauvoista, oranssista vesipyssystä ja vesi-ilmapalloista (kuva 14). Ovesta lukee 'kanslia 1'. Teoksen elementtien hierarkia etenee vasemmalta oikealle suuresta pieneen ja kohti detaljirikkkautta. Ovi, jonka 'saranat' ovat vasemmalla, on ensimmäisenä vasemmalla ja muut elementit sen oikealla puolella. Tällöin suurin elementti on ensimmäisenä ja lähempää tarkastelua vaativat, yksityiskohtaisemmat ja pienemmät esineet oikealla, eli meille tutun vasemmalta-oikealle lukusuunnan mukaisesti päätepisteenä. Käänteisen lukusuunnan maissa esittäisin installaatiosta peilatun version, mikä siis vaatisi myös kokonaan uuden oven tekemistä, jotta saranat olisivat oikealla puolella ja oven kuviteltu aukeamissuunta looginen.

Kuva 14. Yleisnäkyimiä teoksesta '– Pepsu kasteli mut! :O – Aada ite aloitit! >:('

Luonnosteluvaiheesta asti oli selvää, että Valssaamalla teos sijoittuisi takaseinälle tumman oven ja suuren putken väliin (kuva 14). Ovi hieman katoaa tilaan ja moni kertoikin kulke-neensa sen ohi ennen kuin tajusi ettei se ole oikea. Seinänvierus ja lattian ja seinän suuri kontrastiero litistää installaation kolmiulotteisuutta, minkä voi nähdä etuna tai haittana. Li-tistymistä korostaa näyttelytilan lattiassa oleva läikkämäinen kuvio, jonka sisälle suurin osa installaatiosta piti asetella.

Ovi luo illuusion siitä, että tila jatkuisi seinän takana. Mielikuvat kouluista ja muista virastorakennuksista täydentävät illuusiota seinän toisella puolella olevasta kansliasta johon teosnimien viittaamat kokijahahmot ovat joutuneet puhutteluun. Päädyin illuusion syventämiseksi rakentamaan valeoven, todettuani että oikea ovi tulisi liikaa koholle seinästä eikä siten näyttäisi kuuluvan tilaan. Nimikylttiä varten kävin läpi useita vaihtoehtoja ja tässä versiossa päädyin käsin tekstattuun alumiinilevyyn. Tarrakirjaimet olisivat tukeneet virastomaisuutta paremmin, mutta totesin kotikutoisuuden sopivan teoksen leikkimielisyyteen. Vaihtoehtona oli myös käyttää rappukäytävistä tuttuja kirjaintauluja ja muovikirjaimia nimikyltissä, mutta se ei sopinut tyyliin eikä budjettiin. Nimikyltti täyttää funktionensa, eli herättää mielikuvan siitä minkälainen tila oven toisella puolella on.

Teoksessa on monta pientä elementtiä, joita voi sommitella kulloisenkin tilan ehdoilla. Yksityisnäyttelyssä tai pienemmässä tilassa esimerkiksi lapsen kengillä ja villasukalla voi levittäytyä tilaan ja antaa vihjeitä tulevasta, ennen kuin katsoja ehtii installaation luokse. Punaiset sauvat nojaamassa seinää vasten luovat installaatiolle selkeän rajan ja auttavat kohdistamaan katseen lattiantasolle, pienempiin yksityiskohtiin. Ilmastointiteippi sekä lapsen kengissä että pienissä hevosenkengissä viittaa näkymättömien riitapukarien samankaltaiseen luonteeseen.

Tarinankerronta, teosvariaatiot ja yhtenäislinjan luominen

Teos muuttui paljon luonnosprosessissa (kuva 15). Alkuperäisessä versiossa oli luonnosteltuna lapsen tossujen ja hevosenkenkien lisäksi puujalat ja puinen proteesi. Tarvitsin teokseen jonkin elementin, joka sopisi muiden näyttelyyn valmistuvien teosten yhtenäislinjaan ja vaihdoin figuurit muoviseen vesipyssyyn ja vesi-ilmapalloihin. Pyssyssä ja palloissa toistuvat muiden teosten vesitematiikka sekä oranssi tehosteväri.

Kuva 15. Luonnostelua.

Jatkosuunnitelma – teosvariaatiot installaatiisarjakuvana

Tekoprosessin aikana ymmärsin miten lähellä sarjakuvakerrontaa kyseinen teos oikeastaan on. Sen merkitys rakentuu kuvan ja tekstin jukstapositionille ja merkitystä on helppo muuttaa kuvaa tai tekstiä, eli esineitä tai teoksen nimeä tai ovikylttiä vaihtamalla. Mikäli hieman varioituja oviteoksia olisi näyttelyllinen ja niissä kaikissa seikkailisivat samat, nyt jo nimetyt kokijahahmot, olisi sarja ilmiselvää strippisarjakuvaa installaatiomuodossa! Näyttelynä rivi ovia saattaisi kuitenkin olla sen verran monotoninen, että parempana ajatuksena pidän saman installaation muovaamista hiljalleen, näyttelystä toiseen. Siten jokainen näyttelyversio toimisi yksittäisenä, mutta pidemmän jatkumon, eli kaikkien variaatioiden tunteminen paljastaisi laajemman tarinakaaren ja syventäisi hahmojen keskinäistä suhdetta.

11.3 'Välimeren meduusat'

hehkutettu rautalanka, ruosteinen piikkilanka, pelastusliivit, juuttinaru, muovi

Teosidea syntyi, kun luonnostelin työhuoneellani erilaisia esinesommitelmia. Olin saanut poistettua ruosteisen piikkilankakerän puoliksi ulos oranssista muovikassista, kun tajusin yhdistelmän näyttävän aivan meduusalta (kuva 16). Oranssi väri toi mieleen pelastusliivien huomioväriin, jonka jälkeen ruosteinen piikkilankakin yhdistyi vesielementtiin, mielikuvaan Välimerellä henkensä alttiiksi asettavista pakolaisista ja heidän kohtelustaan. Merimielikuva yhdistettynä näkyyn repaleisesta muovikassista taas muistutti meriä piinaavasta mikromuoviongelmasta. Kahden näin voimakkaan mielikuvan synnyttämän teosidean kanssa piti olla tarkkana, ettei niiden välille syntyisi vääriin kohtiin tulkinnallisia yhtäsuuruusmerkkejä. Lyhyen harkinnan jälkeen hylkäsin ajatuksen muovikassien käyttämisestä materiaalina. Myös viesti asettuisi oikeanlaiseksi, kun käyttäisi oikeita pelastusliivejä. Niistäkin syntyy assosiaatio mikromuoviin, mutta paljon hienovaraisempana ja pääviestiä korostaen.

Kuva 16. Idean lähde ja valaistusluonnostelua.

Välimeren meduusat-teoksessa suunnittelin tilaohjaamisen ja lukusuuntasommittelun toimivan liikeratojen ja meduusojen raajojen kautta. Meduusojen lopullinen muoto ja liikkeen tuntu syntyy niiden syömäraajoja sommittelemalla. Jätin raajoihin paljon, pisimmillään viisi metriä pituutta, jotta niiden sommittelussa olisi paljon pelivaraa riippuen kulloisestakin esitystilasta. Meduusat voi paikasta riippuen ripustaa roikkumaan katosta tai asetella lattialle. Tilan muodot vaikuttavat siihen, miten meduusat asettelee uimaan tilassa, hakemaan suojaa nurkista tai kerääntymään ryhmiksi ja kuinka monta niitä laittaa esille. Matalahkolle

sijoitettuna meduusojen raajoja voi käyttää näyttelyvieraiden ohjaamiseen oikeaan suuntaan kulkua rajaamalla. Meduusojen syömäraajat ohjaavat katsetta linjamaisesti kohti olenon 'päättä', eli huomioväristä pelastusliiviosaa. Meduusojen kasvosuunta ja liikeilluusio sekä kuvitellut liikeradat ohjaavat myös huomion kiinnittymistä eteenpäin, kohti seuraavaa meduusaa tai muuta ripustuksessa suunniteltua huomiopistettä. Korkealla ripustettuna korostuu vaikutelma vedenalaisuudesta, näkymättömästä merestä jonka pohjalta näyttelyvieras niitä katselee (kuva 17).

Kuva 17. Toiseksi suurin meduusa ripustettuna Valsaamolle.

Tulkinnan vaaroista

Teoksen materiaalit ovat symbolisesti hyvin vahvoja ja aihe herkkä, joten mietin viestin välittymistä hyvin tarkkaan etten epähuomiossa hyväksikäyttäisi muiden kärsimystä. Pohdin pitkään miten merkitykset olisivat muuttuneet jos ne todella olisi tehty Välimeren rannoilta kerätyistä pakolaisten veneenpalasista ja pelastusliiveistä, edes väitetysti. Epäilen että sellainen materiaalin lähteen korostaminen olisi tässä tapauksessa kääntynyt tarkoitusta vastaan.

Pelastusliivit ovat nimensä mukaisesti apukeino hädässä ja piikkilangan perimmäinen funktio on pitää jotkut tai jotkin poissa reviiriltä. Sen voi ajatella olevan puolustuksen ja hyökkäämisen välimuoto. Piikkilangan vastenmielisyyttä oli työstövaiheessa käsinkosketeltavaa, jouduin jo kävijäturvallisuuden vuoksi tylsyttämään jokaisen piikin yksittäin käsiviilalla ja dremelillä, tarkoituksena kun oli herättää mielikuva vaarasta, eikä altistaa sille. Hehkutetun rautalangan ruosteinen pinta vihjaa suolaisesta merestä ja virittää viitteellisen aikajänteen.

12 Teosten yhtenäislinjasta

Jo aiempien teosideoiden kohdalla mietin minkälaisia yhtäläisyyksiä teoksissani voisi olla jotta ne hahmottuisivat tilaan levittäytyneenäkin samaksi kokonaisuudeksi. Vaikka lopulliset teokset poikkeavat aiheiltaan ja muodoiltaan toisistaan hyvin paljon, halusin että niillä olisi jokin yhteys toisiinsa, muukin kuin mahdollinen tekijän käsiala tai esteettisten mieltymysten heijastuminen.

Valikoin jokaiseen installaatioon esineitä ja elementtejä, jotka viittaavat toisiinsa toistuvien värien, materiaaliwiitteiden ja abstraktien assosiaatioyhteyksien kautta. Meduusoiden oranssi ja punainen huomioväri toistuu Aadan ja Pepsun vesi-ilmapalloissa, vesipyssyssä, Aadan kengissä ja niiden vieressä seinään nojaavissa kyynärsauvoissa sekä Tykkäyksiä Kalastamassa-teoksen kohossa. Kohon miniatyyriversio on tarttunut yhden meduusan raajaan ja toisen meduusan raajasta voi huomata palan ilmastointiteippiä, sitä samaa jolla Aadan ja Pepsun kengät on korjattu. Peilin tummanruskea sävy heijastelee meduusojen raajojen ja hevosenkenkien ruostetta. Abstraktimmalla tasolla teoksia yhdistää eri muodoissaan toistuva vesielementti, vesipyssystä peililammen ja kohon kautta näkymättömässä meressä uiviin meduusoihin.

Yhtenäislinjaus jäi kuitenkin kaikkienensa niin hienovaraiseksi, että teosten yhteys jäi ujojen silmäniskujen tasolle. Keskenään näin irrallisissa teoksissa se ei haittaa ja olikin osin tarkoituksellista, mutta jos yhteyden osoittaminen olisi narratiivin kannalta tärkeää täytyisi yhtenäislinja tehdä paljon alleviivatumminkin. Käytettyjen keinojen lisäksi esimerkiksi voimakas-contrastinen kuviointi voisi tepsä ja jonkinlaista potentiaalia näen myös päällekkäisillä aistitarjoumillla pelaamisessa. Niiden käyttö on toki rajallisempaa, jos teoksiin ei ole tarkoitus koskea. Mutta mahdollista olisi esimerkiksi käyttää hevosenkenkiä yhdessä teoksessa ja kavion kopsetta äänenä toisessa.

Ryhmänäyttelyissä ei voi kontrolloida sitä, etteikö jonkun muunkin teoksessa olisi käytetty vaikkapa punaista väriä tai puuta ja myös tilan yksityiskohdat voivat sumentaa hienovaraisimpien yhtenäislinjojen hahmottumista. Näin kävi Valssaamalla, jossa takaseinällä olevan vaahtosammuttimen punainen on riittävän läheinen jotta se assosioituu tahattomasti vieressä olevan teoksen kyynärsauvojen sävyyn.

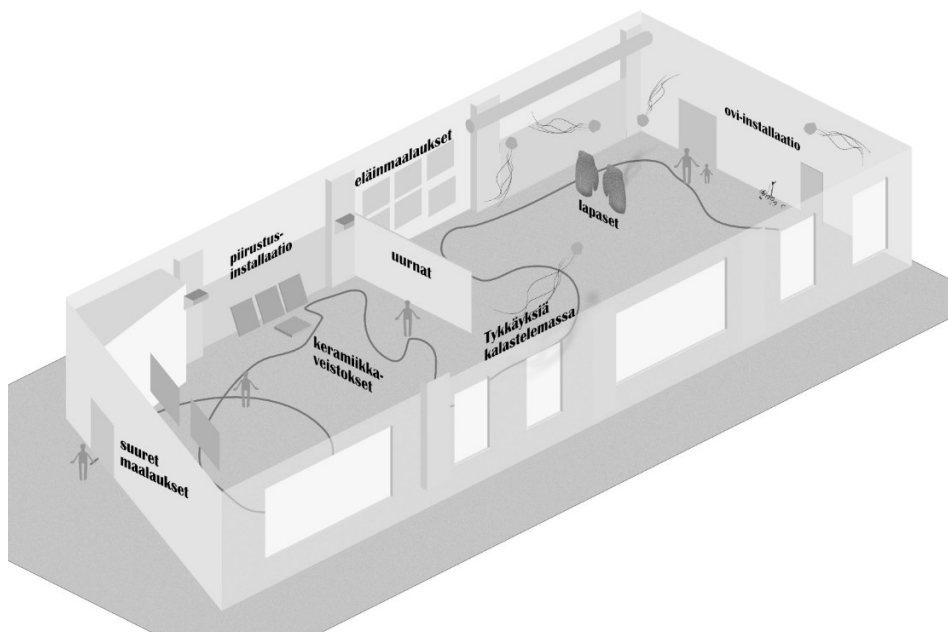
13 Ripustuksen ja kiertoreitin suunnittelusta

Jouduimme koronapandemian estäessä lähitapaamiset suunnittelemaan ripustuksen etäyhteyksien varassa, ilman että monikaan oli nähnyt näyttelytilaa tai muiden teoksia fyysisesti kertaakaan. Suunnittelun apuna käytimme tekemääni pienoismallia. Pienoismallin mittakaava oli juuri sopiva siihen, että sen läpi pystyi kulkemaan kännykkää tai verkkokameraa liikuttelemalla (kuva 18).

Kuva 18. Valaistuskokeilua ja ripustussuunnittelua pienoismallin avulla.

Tapaamista varten olin myös laatinut kuvan 19 esittämän ripustus- ja kiertoreittisuunnitelman aiemmin käymiemme keskustelujen pohjalta. Minulla oli myös alustavat tiedot teosten mitoista, joiden perusteella olin tehnyt pienoismalliin skaalamalleja kaikkien teoksista. Ehdotukseni saikin kannatusta ja päätyi toteutettavaksi suurilta osin sellaisenaan.

Kuva 19. Pienoismallin pohjalta tehty ripustus- ja kiertoreittisuunnitelma.

Pienoismallin ja kameran avulla oli helppo esitellä miten tilaa jakavia suuria seinäkkeitä kannattaisi hyödyntää ripustuksessa, olisiko joku niistä auki ja jos niin mikä. Tämä säästi huomattavasti aikaa paikan päällä. Etuala rauhoitettiin pienemmille, lähempää tarkasteltaville teoksille. Kaikkien teokset muodostivat parit tai installaatiomaiset kokonaisuudet, joten yksittäisen tekijän teokset oli luontevaa asemoida lähekkäin. Tällaisessa tekijöittäin jaotellussa ripustuksessa on aina vaarana tietty kankea messumaisuus, etenkin jos ripustuksessa korostetaan teosten irtonaista tilasuhdetta esimerkiksi runsaalla jalustojen käytöllä, mutta mielestäni siltä nyt vältyttiin.

Teoskohtaiset vaatimukset määrittivät niille hyvin selvät sijainnit ripustuksessa, joten yhteisymmärrykseen oli lopulta hyvin helppo yhteistuumiin päätyä. Ensimmäinen seinäke avattiin, jolloin pitkulainen tila jakautui kahteen huoneeseen. Poikittainen seinäke myös rajasi näkyvyyttä suurempaan tilaan sijoitettaville isoille teoksille. Dramaturgisena ajatuksena oli että näyttelyvieras ehtii kulkea lähemmäs isoja teoksia ennen niiden paljastumista, jolloin näyttelytila ja samaan näkymään asettuvat teokset eivät kutista kokohavaintoa. Keskilattialle sijoitetut veistokset ovat kierrettävissä, jolloin huomio kiinnittyy helpommin myös muutoin selän taakse jääviin suuriin maalauksiin.

Päätimme tehdä keskiseinäkkeen etupuolelle visuaalisesti rauhoitetun nurkan herkille, olemukseltaan vaaleille teoksille. Seinälle tulevien maalausten paikat päätimme niiden vaatiman seinätilan perusteella, keskiseinäke oli suurimmille liian matala. Etuosaan sijoitettiin muutkin läheltä tarkasteltavat teokset. Veistoksille varattiin valkoinen koroke ja kiertämistilaa ympärille. Perusteellisista ennakkosuunniteluista huolimatta ripustusvaiheessa yllätyimme kuinka voimakkaasti meduusojen oranssi huomioväri kutisti niiden kanssa etäältä samaan näkymään osuvia teoksia, jopa enemmän kuin meduusojen koko. Tästä syystä päätimme sijoittaa suuren tummansinisen meduusan takaosaan ja muut asettelin etukäteissuunnitelman mukaisesti katvekohtiin, hyvin korkealle.

Koronamääräysten seurauksena päädyimme käyttämään paperille painetun teosluettelon ja numeroinnin sijaan teosten viereen kiinnitettyjä teoslappuja. Meduusat paljastivat valitun järjestelmän heikkouden, ympäri tilaa levittyvissä installaatioissa on vaikea päättää mihin teoslappu pitäisi sijoittaa, etenkin jos niitä laittaa vain yhden.

14 Havainnot näyttelykävijöiden kiertosuunnasta

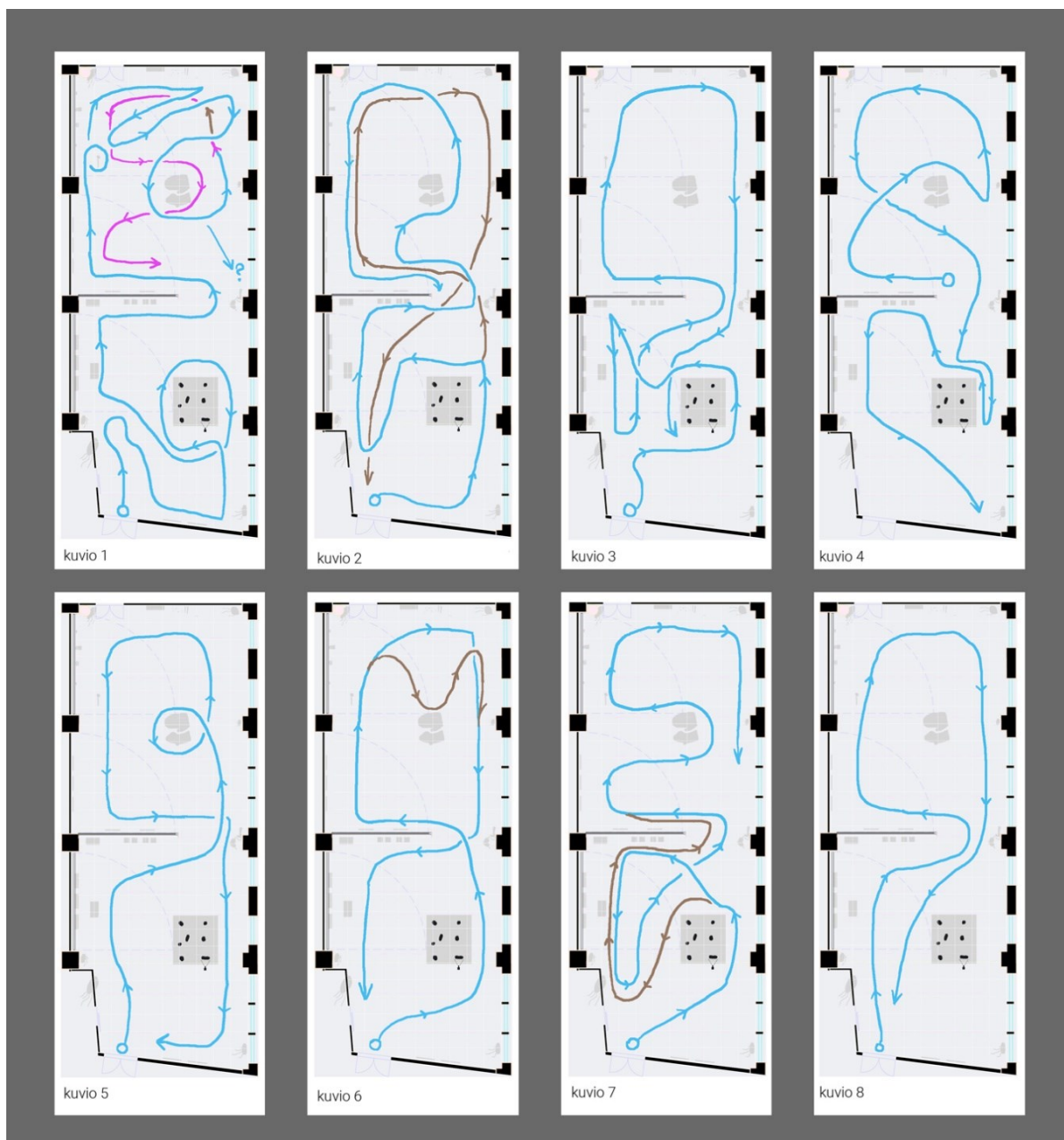
Miten suunniteltu asiakaspolku eli näyttelyn kiertoreitti sitten käytännössä onnistui? Kuva 20 esittää toteutuneita ja havainnoituja kävijöiden kulkemia kiertoreittejä. Havainnointi tehtiin kolmena päivänä piirtäen kävijöiden reitti paperille ja tarkistamalla kiertoreittejä suullisesti. Näyttelyn infopiste sijoittui heti sisään tulosta vasemmalle. Siinä oli esitepöytä ja valvojan piste ja seinälle sijoitetut Artist statementit. Välttääkseni toimimasta itse huomiopisteenä pysyttelin etäällä infoalueesta kävijöiden saapuessa tilaan. Kävijäotos oli kaikkienensa hyvin suppea, eikä sen perusteella voi tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä, mutta tämäkin antaa selkeän kuvan kiertotapojen monipuolisuudesta. Osa kuvioista esittää kahden tai useamman henkilön muodostamaa ryhmää. Näissä kohdin kiertoreittien erkaneminen ja jälleen yhteensulautuminen on merkitty punaisella, tummempana erottuvana janana. Odotusten mukaisesti suurin osa kävijöistä aloitti kiertämisen joko seinänviertä pitkin tai saarekemaiselle jalustalle nostetuista keramiikkateoksista. Spekuloinnin asteelle jää mikä oli keramiikkasaarekkeen etuoikealle sijoitetun videoprojisoinnin vaikutus huomion kiinnittymiseen ja valikoituihin kiertosuuntiin.

Kuviossa 1 näkyy miten kävijä kiersi peränurkkaan asti ja palasi uudelleen joidenkin teosten kohdalle ennen kuin jatkoi kierroksensa loppuun. Enimmäkseen ennakkoidun kaltaisesti kiertäjä aloitti lähimmästä ovilta näkyvästä teoksesta ja sitten keramiikkasaarekkeelle myötäpäivään, josta palasi kulkemaan seinänviertä myötäpäivään.

Kuviossa 2 parivaljakon kulku eriytyi keskiseinäkkeen kohdalla vastakkaisiin kiertosuuntiin kulkemiseksi. Kuvion 7 tapauksessa samankaltainen erkaneminen tapahtui ennen keskiseinäkettä jonka toisella puolella kulkureitit taas yhdistyivät.

Kuvioiden 3 ja 6 kulkureitit ovat samankaltaisia kuvion 1 kanssa, mutta suoraviivaisempia ja alkoivat saarekkeen kiertämisestä vastapäivään. Kuviossa 6 kiertäjät siirtyivät saarekkeelta suoraan takaosaan ja katsoivat etummaisat teokset viimeisinä.

Kuvion 4 malli on havainnoiduista tapauksista erikoisin. Kävijä marssi määrätietoisesti näyttelytilan keskelle, josta aloitti kiertämisen aluksi myötäpäivään ja sitten kauimmaiseen nurkkaan ja seinänviertä takaisin keskikohtaan, josta kierto jatkui vastapäiväisenä. Huomionarvoista on myös, että suurin osa kävijöistä suuntasi keskiseinäkkeeltä myötäpäivään. Poikkeuksena kuvion 5 tapaus jossa kiertoreitti jatkui keskiosasta suoraan lapasille ja takaosaan vastapäivään kiertäen. Kuvion 8 kiertoreitti oli pikakäynti ja ainoa jossa reitti kulki kokonaisuudessaan myötäpäivään.

Kuva 20. Kävijöiden kulkemia havainnoituja kiertoreittejä Valsaamolla.

15 Johtopäätökset ja pohdinta

Aiheen jäsentely osoittautui laajuuteensa ja ristiinvaikutustensa vuoksi vaikeaksi, muttei mahdottomaksi. Tarkoituksena oli alusta pitäen tehdä kattava pintaraapaisu aiheeseen. Tilaohjautumiseen vaikuttavia syitä on valtavasti, enemmän kuin kukaan pystyy kerralla pitämään mielessä. Tärkeä havainto on kuitenkin se, että tilallisen lukusuuntasommittelun kannalta merkittävimmät keinot ovat ainakin pintapuolisesti yksinkertaisia, lukusuuntaa tukeva kiertosuunta ja tilan selkeä fyysinen jäsentely.

Kiertoreitin laatimisessa jo tietoisuus kiertosuunnan vaikutuksesta auttaa löytämään oikeita keinoja lukusuuntasommittelun varmistamiseksi. Teosten tilaohjaavuus on heikko, mutta ne soveltuvat maamerkkimäisiksi huomiopisteiksi tukemaan orientaatiota ja esimerkiksi ilmaisemaan näyttelyn jatkumisesta näköesteen takana. Kiertosuunnan kääntäminen ei aina itsestään selvästi onnistu ohjaavilla elementeillä. Täysin ennustettavan reitin laatiminen ei toisaalta ole tarpeenkaan, usein riittää että kävijät saa kulkemaan edes osan matkasta ennustettavasti, jolloin tietää mihin kohtiin sijoittaa lukusuuntasommittelusta eniten hyötyvät teokset. Taidenäyttelyiden kiertoreittejä voi hyvin suunnitella yksinkertainen pienoismallin avulla, mikäli ei ole mahdollista päästä ennakkoon paikanpäälle.

Taiteellisen osion ongelmanasettelu oli riittävän tiivis ja onnistui vastaamaan esitettyyn kysymykseen taideteosten ohjaavasta vaikutuksesta. Johtopäätöksenä: Ohjaava vaikutus toimii vain osittain, mutta lähinnä huomiopisteenä, ei osoittavasti. Suuntaongelmia ei siten voi korjata teoksilla vaan muutoksen täytyy lähteä tiloista. Teokset ristiinvaikuttavat toisiinsa liikaa ja ohjaavuus heikkenee mitä narratiivisemmasta teoksesta on kyse. Ohjaustarkoituksessa voimakkaat huomiovärit toimivat viitastoissa erinomaisesti, taidenäyttelyihin ne sopivat huonosti, ympäröivien taideteosten mittakaavaan vaikuttamisen takia.

Prosessin aikana syntyneet teokset onnistuivat taiteelliselta sisällöltään hyvin, mutta suunnitelman mukaisesti ripustettuna niistä paljastui tilasuhteeseen liittyviä heikkouksia. *Tykkäyksiä kalastamassa* teoksen yläelementti jäi lähietäisyydeltä hyllykkeen katveeseen eikä muoto erotu kaukaa riittävän selkeästi, johtuen osin objektin ja tilan vaaleudesta. *Välimeren meduusat* osoittautui monipuolisesti tilaan taipuvaksi kokonaisuudeksi. Valssaamon näyttelyssä ne ripustettiin äärimmäisiin nurkkiin ja mahdollisimman ylös. Voimakkaan värin ansiosta teokset kestävät etäistäkin tarkastelua, vaikka yksityiskohdat jäävätkin piiloon.

Valssaamon tummankirjava lattiamateriaali opetti, että lattialle tulevat teokset pitäisi aina muistaa visuaalisesti eristää tilasta. Samankaltaisiin lattioihin kaikki murretuissa väreissä oleva katoaa. Näin kävi esimerkiksi kanslian edustalla oleville hevosenkengille ja tummanpunaisille lapsen kengille, eikä ongelmaa voi tyystin korjata pelkällä valaistuksella.

Valssaamalla tieto seinän toisella puolella olevasta tilasta vaikuttaa mielikuvaan mihin kanslia muodostuu. Ikkunaseinälle installoiminen varmistaisi olemattoman tilan havaitsemisen. Ongelmaksi muodostuu sopivan näyttelytilan löytäminen, etenkin kun ovi on standardikokoa suurempi. Samoin tielle tulevat patterit, ikkunalaudat ja lattialistat.

Monta houkuttelevaa tutkimuslinjaa jäi tyystin avaamatta tai kaipaisi tarkempaa syynäämistä. Taidetilojen kiertosuuntakarttoitus olisi hyvä alku, se paljastaisi lukusuuntaan liittyvän perusongelman laajuuden. Haastattelututkimuksena olisi kiinnostavaa selvittää miten tiiloissa huomioidaan kävijöiden kulkemista ja millä perusteilla esimerkiksi ripustuskorkeuksista päätetään. Myös reitinosoitujärjestelmien kvalitatiivinen tutkimus voisi olla paikallaan. Minkälaisia navigointia tukevia menetelmiä näyttelytiloissa käytetään, numeroituja teoslis-toja, seinälle tulostettuja teoslappuja, näyttelyvalvojan opastusta, huomiovärejä, digiratkaitsuja vai jotain aivan muuta? Eri taidetilojen toimijoita voisi myös haastatella paikkasidonnaisten merkitysten näkökulmasta.

Lähteet

Cox, Dan. 2015. Interior Design and Environment Art: Mastering Space, Mastering Place. Game Developer Conference 2016. Luentotalenne. Viitattu 4.12.2020. Saatavilla <https://www.youtube.com/watch?v=WWXsmnlmADc>

Cross, Tom. 2009. Analysis: Story And The Trouble With 'Emergent' Narratives. blogi. viitattu 12.10.2021. Saatavilla <https://www.gamedeveloper.com/pc/analysis-story-and-the-trouble-with-emergent-narratives>

Gibson, D. 2009. Wayfinding Handbook: Information Design for Public Places. New York: Princeton Architectural Press.

Gurney, James. 2009. Eye Tracking and Composition, Part 3. Blogi. Viitattu 27.11.2020. Saatavissa <http://gurneyjourney.blogspot.com/2009/09/eye-tracking-and-composition-part-3.html>

Hall, Edward T. 1963. A System for the Notation of Proxemic Behavior. American Anthropologist volume 65, issue 5. sivut 1003-1026. Viitattu 29.4.2022. saatavilla: <https://anthrosource.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1525/aa.1963.65.5.02a00020>

Hickson, Patricia, Hall Tremaine, Emily, Harris, Beth. 2018. Wadsworth Atheneum Museum of Art. Mierle Laderman Ukeles, Washing/Tracks/Maintenance: Outside (July 23, 1973), Wadsworth Atheneum Museum of Art. Video. Viitattu 4.12.2020. Saatavilla <https://www.youtube.com/watch?v=WIhf3UBNTIA>

Hokkanen, Veera. 2016. Kompositio ympäristöjen konseptitaiteessa : Katsaus komposition elementteihin ja sommittelun rakentamiseen. opinnäytetyö. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Viitattu 3.12.2020. Saatavissa <http://www.theseus.fi/handle/10024/108357>

Jokiniemi, Jukka. 2007. Kaupunki kaikille aisteille – moniaistisuus ja saavutettavuus rakennetussa ympäristössä. Tekniikan tohtorin tutkinnon suorittamiseksi laadittu väitöskirja. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston tutkimuksia 2007/29. Espoo: Teknillinen korkeakoulu. Viitattu 26.11.2020. Saatavilla <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/2949>

JMBerlin / Jüdisches Museum Berlin. Viitattu 22.2.2021. Saatavissa <https://www.jmberlin.de/en/architecture-buildings>

Kaapelitehdas 2022. Kaapelitehtaan tarina. Viitattu 13.5.2022. Saatavilla <https://www.kaapelitehdas.fi/fi/kaapelitehtaan-historia>

Kaapelitehdas. 2020a. Valssaamon 360° kuva. Viitattu 24.9.2020. Saatavilla <https://www.kaapelitehdas.fi/fi/valssaamo/>

Kaapelitehdas. 2020b. Valssaamon pohjapiirros. PDF. Viitattu 24.2.2020. Saatavilla <https://assets.ctfas-sets.net/0orkx57u3n3q/77hlahQl5tp1fYx2h7rkYg/84d2347dd974f78c13135af7058cd802/Valssaamo.pdf>

Koponen, J., Hildén, J., Vapaasalo, T. 2016. Tieto näkyväksi : informaatiomuotoilun perusteet. Helsinki: Aalto-yliopisto.

Kotilainen, Ilkka. 2010. Silmänliiketutkimus – fysiologinen näköjärjestelmä ja katseenseurannan tekniikat. kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto, Tietojenkäsittelytieteiden laitos. Viitattu 4.3.2022. Saatavissa <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201006242149>

Koymann, Steph. 2021. Why Is Most Language Read From Left To Right?. Viitattu 28.4.2022. Saatavissa <https://www.babbel.com/en/magazine/right-to-left-languages>.

Kämärä, Henri. 2021. Poikkeuksia Oloissa-näyttelyn Matterport-taltiointi. Viitattu 14.5.2022. Saatavilla <https://my.matterport.com/show/?m=AcxJzzJwwnE>

Loomis, Andrew. 1947. Creative Illustration. New York: Viking Press.

Lynch, Kevin. 1960. The Image of the City. Cambridge MA: MIT Press.

McFadzean, Elle. 2019. Viitattu 4.4.2021 <https://ellemcfadzean.com/4-types-of-narrative-in-games/>

Michalowicz, Mike. 2017. A Guide to Store Layouts That Can Increase Sales. Viitattu 10.12.2020. Saatavissa <https://www.americanexpress.com/en-us/business/trends-and-insights/articles/the-blueprint-for-designing-the-perfect-store-for-more-sales/>

Mäkeläinen, T., Häkkinen, T., Federley, M., VTT. Poutanen, O., Kyttä, M., Staffans, A., Aalto-yliopisto. Välimäki, S., Ratvio, R., Helsingin yliopisto. Kekki, T., Nikkanen M., SPEK. 2019. Turvalliseksi koetun lähiympäristön ohjauksen ja suunnittelun ny-kytila ja suosituksia. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:31. Viitattu 23.2.2021. Saatavilla <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161592>

Needham, Alex. 2020. Christo, artist who wrapped the Reichstag, dies aged 84. Uutinen. The Guardian. Viitattu 1.3.2022. <https://www.theguardian.com/artand-design/2020/may/31/christo-artist-who-wrapped-the-reichstag-dies-aged-84>

Nicasio, Francesca. 2018. Store Layout Design: 9 Tips for Arranging Your Retail Shop. Viitattu 10.12.2020. Saatavissa <https://www.vendhq.com/blog/store-layout-design/>

Popovich, Nick. 2017. A Thousand Tiny Tales: Emergent Storytelling in Slime Rancher. Viitattu 16.2.2021. Saatavissa <https://www.youtube.com/watch?v=GbVFa89kUhw&ab>

STT Info. EMMA muuntuu parkkihalliksi maailmankuulun Elmgreen & Dragsetin uudessa näyttelyssä. Tiedote. Viitattu 4.4.2022. Saatavilla <https://www.sttinfo.fi/tiedote/emma-muuntuu-parkkihalliksi-maailmankuulun-elmgreen-dragsetin-uudessa-nayttelyssa?publisherId=69817185&releaseId=69889748>

Saarelainen, J., Loukkaanhuhta, U., Härö, E., Granlund, R. Mero, P., Hämäläinen, M., Rynänen, M. 2013. Tien suuntauksen suunnittelu - Liikenneviraston ohjeita 30/2013. Helsinki: Liikennevirasto. Viitattu 26.11.2020. Saatavilla https://julkaisut.vayla.fi/pdf3/lo_2013-30_tien_suuntauksen_suunnittelu.pdf

Samartino, Rob. 2020. Richard Serra's 'Tilted Arc'. Video. Viitattu 27.11.2020. Saatavilla https://www.youtube.com/watch?v=CHI_ggSMoow

Sorensen, Herb. 2016. Inside the Mind of the Shopper: The Science of Retailing, Second Edition. Pearson FT Press; 2nd edition (August 25, 2016).

Taylor, Dan. 2013. Ten Principles for Good Level Design. Game Developers Conference 2013. Luentotalenne. Viitattu 4.12.2020. Saatavilla <https://www.youtube.com/watch?v=iNEe3KhMvXM&ab>

Teponoja, Tuukka. Näyttelypäiväkirja. 2020.

Tuominen, Anu. Anu Tuomisen näyttely Huomenna tänään on eilen 18.1. - 1.3.2020, Taidehalli, Helsinki. Näyttelykatalogi ja teosluettelo.

Volz, Wolfgang. Running Fence, Sonoma and Marin Counties, California, 1972-76. Viitattu 14.5.2022. Saatavilla <https://christojeanneclaude.net/artworks/running-fence/>

Väyrynen, Tanja. Toisenlainen Galleria : käyttötarkoituksen muutossuunnitelma liiketilaan: Opinnäytetyö. Lahden ammattikorkeakoulu. Viitattu 10.12.2020. Saatavissa <http://www.theseus.fi/handle/10024/91704>